

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten
Kandidatexamensarbete, 15 hp

Går det att skapa en bostadsmiljö för alla i staden i den postmoderna demokratin?

Is it possible to create a housing environment for everyone in the city in the postmodern democracy?

Moa Greiff

Går det att skapa en bostadsmiljö för alla i staden i den postmoderna demokratin?

Is it possible to create a housing environment for everyone in the city in the postmodern democracy?

Moa Greiff

Handledare: Tiina Sarap, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp

Btr handledare: , ,

Examinator: Ann Bergsjö, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i landskapsplanering

Kurskod: EX0650

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2013

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Serietitel, nr:

Delnummer i serien:

ISSN:

ISBN:

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Stadsplanering, bostadspolitik, samhällsekonomi, bostadsutveckling, planeringshistoria

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp
Landskapsarkitektprogrammet

Sammandrag:

”En stad för alla” är ett välanvänt begrepp idag. Dock kan man fråga sig vad en stad för alla egentligen innebär. I den här uppsatsen har jag valt att fokusera på boendefrågan i den urbana miljön, och hur denna ser ut idag. Finns det idag, i den postmoderna demokratin, utrymme för alla att bo i staden? Uppsatsen fokuserar på exempel ifrån Sverige. I uppsatsen analyserar jag politiska och ekonomiska faktorer som påverkar boendet i staden, och ger en politisk och ekonomisk bakgrund till frågan om bostäder. Detta grundar jag främst på litteraturstudier. Jag tittar även på två aktuella processer kring frågan. Den första är bostadsområdet Pennygången i Göteborg, där de boende har organiserat sig emot höjda hyror. Det andra exemplet på en aktuell process är Malmö, som har utvecklats från en industristad till en service/utbildningsstad.

Jag har även undersökt hur opinionen ser ut idag gällande boendefrågorna, för att få en känsla för vilken utveckling frågan skulle kunna komma att ta. Detta har jag gjort genom att läsa både debattartiklar, kongressbeslut och partiprogram. I mina slutsatser försöker jag binda ihop de olika aspekterna av frågan som jag har upptäckt under mina litteraturstudier och studier av konkreta exempel. Jag ställer också upp tre exempel för vilken utveckling boendefrågan i staden skulle kunna ta.

Nyckelord: Stadsplanering, bostadspolitik, samhällsekonomi, bostadsutveckling, planeringshistoria

Abstract:

“A city for everyone” is a commonly used concept today. However, one must ask oneself what this concept really means. In this essay I have chosen to focus on the question of housing in the urban environment, and how it is working today. Is there today, in the postmodern democracy, room for everyone to live in the city? The essay consists of examples from Sweden. In the essay I analyse political and economical determinants that have effects on housing in the city, and give a historical and economical background to the question of housing, which I base mainly on studies of literature. I have also investigated two current processes. The first one is the neighbourhood Pennygången in Gothenburg, where the inhabitants have organised themselves against raised rent levels. The other example is the city of Malmoe, which has developed from an industrial city to an educational/service city.

I have also chosen to examine how the public opinion around the question of housing is looking today, to get a glimpse of how the development might look. This I have done by reading op-eds and different political programmes and resolutions. In my conclusion I try to tie the different angles I have received from my studies of literature and concrete examples together. I also make three examples of possible ways that the question of housing in the city might develop.

Key words: Urban planning, housing politics, socio-economics, housing development, history of planning.

Förord:

Denna uppsats behandlar frågan om boende i staden, och tar upp framförallt politiska och ekonomiska faktorer som påverkar frågan. Den ger också en historisk bakgrund till varför frågan ser ut som den gör idag, och tar även upp konkreta exempel från våra större städer. Uppsatsen skrivs inom ramen för kandidatexamensarbetekursen inom landskapsarkitektursprogrammet.

För att det överhuvudtaget skulle bli någon uppsats har jag några jag skulle vilja tacka. Jag vill först och främst tacka Nätverket Pennygångens framtid, som gjorde det solklart genom sitt engagemang vilka frågor jag skulle skriva om. Jag vill även tacka min handledare Tiina Sarap som har kommit med viktiga infallsvinklar och ifrågasatt mina tankar. Utöver detta vill jag tacka min kurskamrat Kristina Åkesson, för hennes ovärderliga stöd i skrivprocessen.

Sammandrag
Abstract
Förord

INLEDNING	7
Bakgrund:.....	7
Frågeställning:.....	7
Mål och syfte:.....	7
Material och metod:.....	8
Avgränsningar:.....	9
Begrepp:.....	9
Postmodern demokrati:.....	9
Bostadsfrågan:.....	9
Opinion:.....	9
Miljonprogram:.....	9
Allmännyttan:.....	9
Planering:.....	10
HUVUDDDEL	11
Historisk bakgrund.....	11
1900-talets början: Bostadsbrist och urbanisering:.....	11
1920-1950: Folkhemstanken och nya regler:.....	12
1950-1970: Det goda boendet och en miljon nya bostäder:.....	13
1970-1980: Maktskifte och plan- och bygglag:.....	14
1980-2000: Högervindar och nedmontering av det statliga bostadsbyggandet:.....	15
Ekonomisk bakgrund:.....	16
Vad händer idag?.....	19
Pågående aktuella processer.....	23
Exemplet Pennygången:.....	23
Exemplet Malmö:.....	26
Opinionen idag:.....	28
Slutsats:.....	30
Tre scenarior:.....	32
AVSLUTANDE DISKUSSION:	33
Framtida forskning:.....	33
Nya frågor:.....	33
REFERENSER	34
Tryckta källor:.....	34
Elektroniska källor:.....	35
Otryckta källor:.....	35

INLEDNING

Bakgrund:

Mitt motiv till den här uppsatsen som en del av landskapsarkitektutbildningen har funnits med mig länge. Jag har under hela utbildningen funderat över vilka drivkrafter som styr de utformningar och förslag vi skapar, och har tyckt att medvetandet kring dessa drivkrafter har varit något lågt under utbildningen. Istället för att göra en utformning eller undersöka en befintlig sådan är min bakgrund till den här undersökningen snarare att jag vill vara medveten om vilka faktorer och olika drivkrafter som styr det yrke jag har valt. Vilka drivkrafter utom min påverkan finns? Är man medveten om dessa kan man också jobba med dem.

Jag har också länge funderat på frågor kring urbanisering och stadsutveckling. Dock ser jag också populistiska tendenser. ”Det är bara att bygga hyresrätter” är en ofta återkommande replik. Likaså har jag under utbildningen många gånger stött på repliker såsom ”blandstad” och ”en stad för alla”. Hur ska det här egentligen gå till, rent praktiskt? I ett demokratiskt system är det en balansgång att tillgodose allas behov. Går det ens att få till en hållbar bostadspolitik med ett så skiftande politiskt styre som vi ser idag där ideal i många fall bara finns i fyraårsperioder? Hur har de ideologiska skiftningarna sett ut? Och var befinner vi oss idag?

En viss avgränsning krävs dock i just den här uppsatsen. Då Sverige är det exempel som främst används i uppsatsen, blir det också aktuellt att titta på den svenska historien, och då framförallt på Sveriges tre största städer. Först under 1800-talets industrialisering av Sverige blir det riktigt aktuellt med frågan om stadens boende. Urbaniseringen sker i rask takt, allt fler människor flyttar in till staden i jakt på arbete. Urbaniseringen leder också till att staden blir en livsmiljö, och inte bara en arbetsmiljö. Här levs liv, hittas kärlek och föds barn.

För att få förståelse för hur det ser ut i boendefrågan idag, kan man först titta på hur den har sett ut historiskt. Ideal uppkommer ofta som motreaktion på gamla ideal, och genom att skapa förståelse för det historiska perspektivet blir det också lättare att förstå varför situationen ser ut som den gör idag. Många aspekter är intressanta att titta på; politiska beslut, ideologiska stämningar och ekonomi. Listan kan göras mycket längre, men just de här tre delarna har jag valt att undersöka närmre i min uppsats.

Frågeställning:

Går det att i den postmoderna demokratin skapa en bostadsmiljö för alla i staden?

Mål och syfte:

Målet med uppsatsen är att undersöka och belysa olika forskningsområdets syn på bostadsfrågan, men även att få förståelse för hur debatten ser ut just nu, samt undersöka intressanta pågående processer. Målet är även att skapa en ökad medvetenhet om vilka krafter som styr oss som landskapsarkitekter eller stadsplanerare.

Syftet med uppsatsen är att få en ökad förståelse för vilka drivkrafter som finns inom bostadsfrågan idag, och hur de påverkar varandra samt planeringen. Syftet är även att titta på om de olika drivkrafterna bidrar eller inte bidrar till en stad där det finns plats att bo för alla.

Material och metod:

För att undersöka frågan har jag använt mig utav olika metoder och material. Först och främst har jag gjort en renodlad litteraturstudie och tittat på forskning gällande samhällsekonomi, urbanisering, planering och bostadsbyggande. Denna studie har jag utfört genom att studera andras tolkningar av lagstiftningar och annat, istället för att själv fördjupa mig i lagstiftningen. Jag har även valt att titta på debattartiklar, kongressbeslut och partiprogram för att skapa en större förståelse för hur åsikterna kring bostadsfrågan ser ut idag. Utöver detta har jag valt att undersöka en aktuell process, Pennygången i Göteborg där jag har deltagit i en föreläsning med representanter för Nätverket Pennygångens framtid. Jag har även valt att titta på exemplet Malmö som har utvecklats från industristad till utbildnings/service-stad, men här gjort en litteraturstudie.

För att få en överblick över planeringsfrågan och politiken som styr den har jag valt att använda mig utav statsvetaren och urbanforskaren Andreaz Strömgrens avhandling *Samordning, hyfs och reda. Stabilitet och förändring i svensk planpolitik 1945-2005*. För en samhällsekonomisk överblick har jag läst ekonomen Roland Anderssons bok *Attraktiva städer, en samhällsekonomisk analys*. För att få planeringsperspektiv har jag även valt att läsa *Åtta postulat om planering av staden som livsmiljö*, en bok som mer handlar renodlat om planering, och som är skriven utav etnologen Karl-Olov Arnstberg och arkitekten/planeraren Inger Bergström. Utöver dessa grundböcker har jag även läst *Vräkt, utkastad från hus och hem i Stockholm 1879-2009*, skriven av historikern Lena Eriksson, sociologen Sten-Åke Stenberg, kriminologen Janne Flyghed och kriminologen Anders Nilsson. Vidare har jag undersökt några artiklar i antologin *Bostaden och kunskapen*, såsom bostads- och urbanforskaren Tommy Bergers *De svenska bostäderna och hushållen: igår och idag*, konsulten Roger Bernow och demografen Maria Pleiborns *Nyproduktion och flyttkedjor*, MKBs före detta VD Lars Birves text *Nya spelregler för bostadsföretagen – MKBs roll som kundinriktad fastighetsförvaltare* och professorn i arkitektur och samhällsbyggnad, Björn Hårsmans text *Värderingsförskjutningar och framtida boende*.

För att få en känsla för debatten idag har jag tittat på några debattartiklar i olika dagstidningar. Jag har även läst artiklar i arkitekturtidskriften *KRITIK*. Förutom detta har jag tittat på politiska idéprogram och en debatt från socialdemokraternas kongress, vilket är intressant då det är valår 2014. Detta har jag ställt mot artiklar i boken *Bortom bostadssocialismen, en uppgörelse med Sveriges sista planekonomi*, utgiven av den marknadsliberala tanke-medjaren Timbro. Texterna jag har tittat på är ekonomen Assar Lindbecks *Prisregleringar: Bostäder och jordbruk*, arkitekten Jerker Söderlinds *Medborgerlig bostadspolitik* och skribenten Maria Erikssons text *Om svårigheten att planera det goda boendet*.

Jag har också valt att titta på olika pågående aktuella processer för att få ytterligare en infallsvinkel, Pennygången i Göteborg och exemplet Malmö. Jag har deltagit i ett möte med Nätverket Pennygångens framtid, en organisation bildad av de boende på Pennygången i Göteborg. Jag har även läst nyhetsartiklar gällande Pennygången, samt läst artiklar om Pennygången i arkitekturtidskriften *KRITIK*. Exemplet Malmö har jag valt att studera genom artiklar i boken *Inne & Ute i Malmö, Studier av urbana förändringsprocesser*, såsom sociologen Margareta Popoolas *Vem får bo (i) staden?*, fastighetsvetaren Gunnar Blomés *Herrgården: Ett levande bostadsområde i förändring* och statsvetaren Dalia Mukhtar-Landgrens *Utopi och dystopi i postindustriella Malmö*.

Den litteratur och de exempel jag har valt bygger kunskap på mycket olika sätt. En del är renodlade studier av annan litteratur, och en del är undersökningar av exempel. Några artiklar

bygger på undersökningar av statistik och andra ekonomiska faktorer. En hel del av artiklarna i min uppsats bygger på personers olika tolkningar av frågan, och dessa återfinns främst under opinionsdelen i uppsatsen. För att få en så pass bred infallsvinkel som möjligt är det viktigt att man använder källor skrivna av personer från olika bakgrund, vilket jag har gjort. Jag tycker också att det är viktigt att få med gräsrotsrörelser i undersökningen, därav exemplet Pennygången.

Avgränsningar:

För att ha möjlighet att undersöka frågan om boendemiljön i staden under denna tidsperiod har jag varit tvungen att begränsa mig. Dels har jag enbart valt att titta på Sverige i studien. Sverige är ett land med en unik ställning i bostadsfrågan, och därför relevant att undersöka i sig själv. Det har också funnits betydligt mer material att tillgå kring Sverige. Angående boende i stadsmiljö har jag också begränsat mig till främst flerbostadshus, och inte lagt så mycket fokus på de småhusområden som finns även i storstäderna.

Begrepp:

Postmodern demokrati:

Den postmoderna demokratin är den era vi lever i idag gällande bostadspolitik och planerande, efter avvecklingen av det modernistiska planeringstänkandet och de statliga subventionerna kring bostadsbyggandet som bestod fram till 1990-talet. Marknaden har större inflytande än tidigare i den postmoderna demokratin, och ideologiskt sett har en skiftning skett från vikten av kollektivet till vikten av individens.

Bostadsfrågan:

Med bostadsfrågan i denna uppsats syftar jag främst till frågor kring bostadsförsörjning. Bostadsfrågan är något som påverkas av faktorer såsom ekonomi, politik och rådande ideologisk riktning, och därför inte en enhetlig fråga under olika tidsperioder. Kring bostadsfrågan kan en bostadspolitik föras som syftar till att lösa bostadsfrågan på olika sätt.

Opinion:

Opinion i den här uppsatsen innebär främst den allmänna uppfattningens olika sidor, både genom politik, såsom kongressbeslut och partiprogram, men även olika former av debattartiklar från både forskare, lekmän och politiker. Kortare, värderande artiklar i tidskrifter och böcker återfinns också under opinion.

Miljonprogram:

Det egentliga begreppet miljonprogram innefattar både småhus och flerbostadshus. I mitt arbete syftar jag främst till flerbostadshus i de större städerna när jag talar om miljonprogrammet.

Allmännyttan:

Allmännyttiga bostadsbolag etablerades i varje kommun på 1930-talet och framåt med tanken att de skulle vara nyttiga för just de mindre bemedlade. Dessa var mycket en del av tankesättet kring det rationella planerandet. Jag använder allmännyttan som ett icke-värderande begrepp, som påvisar enbart vilka bostadsbolag som är i kommunal regi istället för privat.

Planering:

Planering innebär en process som leder mot ett mål. Målet måste inte vara givet, utan kan vara föränderligt. Historiskt sett har det funnits ideologiska skiftningar i huruvida målet ska vara givet eller ej. Stadsplanering innebär planerandet av staden, medan samhällsplanering innebär planerandet av hela samhället och människan. Den fysiska planeringen rör hur saker och ting skall komma att utformas. Medborgaren som del av planeringen är också något som har skiftat under olika rådande ideologiska tankesätt.¹

¹ Nationalencyklopedin sökord: planering, fysisk planering & social planering (online), 2013-05-25.

HUVUDDDEL

Historisk bakgrund

1900-talets början: Bostadsbrist och urbanisering:

När ett ökat antal människor sökte sig till staden, som inte hade kapacitet nog att ta emot dem uppstod problem. Vart skulle alla ta vägen? Ganska snart insåg man att det från politiskt håll vore rimligt att reglera människors boende och strukturera frågan. Samtidigt växte sig den svenska arbetarrörelsen starkare, och medvetandegjorde de rättigheter man borde ha på sitt arbete. Det skall tilläggas att vräkning från bostad ibland användes som straff för de som var fackligt anslutna, i alla fall i Stockholm². Det här kan ha berott på att arbetsköparen ibland var den som försåg de anställda med bostad.

År 1907 kom en lag på att hyresvärden inte längre fick ta ut för höga hyror, samt att ett skriftligt kontrakt skulle finnas om hyrestiden var längre än ett år³. Det är förståeligt att det vid den här tiden tas ett sådant steg. Missnöjet är stort, och på andra sidan Östersjön har tendenser som leder fram till den ryska revolutionen 1917 genom revolutionen 1905 börjat synas. Även i Sverige ansågs en sådan här utveckling inte omöjlig, och därmed behövdes åtgärder tas för att stoppa den. Det var även 1917 som nästa steg angående hyresfrågan kom. Då infördes en lag med förbud mot oskäligen höga hyror, starkare formulerad än 1907 års lagstiftning⁴. Det var också 1917 som Sveriges första hyresgästförening bildades i Stockholm⁵. År 1939 infördes hyresnämnder som skulle representera olika intressen vid hyreskonflikter och det första besittningsskyddet infördes. 1942 antogs besittningsskyddet i en ny form, som gällde alla hyresgäster i Sverige och innebar att så länge hyresgästen skötte sig, fick värden inte utföra en uppsägning.⁶

Men problemen kvarstod. Trots att hyresgästen fick bättre villkor för att behålla sitt boende till skäligen priser under 1900-talets början så var det fortfarande bostadsbrist, då fler människor sökte sig till staden. Det var även problem med de boende som fanns. Många boenden var ohygieniska. Detta i kombination med den trångboddhet som uppstod gjorde att sjukdomar frodades och spreds. Mary Andersson skriver i sin skönlitterära skildring *Dåliga människor* om livet i Malmö på 40-talet:

- Jag kan berätta saker för dej som skulle få dej att sätta dej på röven, fortsätter Sally, som nu svär ännu värre, och ännu oftare, än vad som passar sig i tryck.
- Innan vi hamnade på 'Suset' bodde vi åtta stycken i en liten kolonistuga vid Husarkasernen. Där fick man uppleva hur det kändes att trängas som en sardin i en plåtburk. Där fick man veta att man fanns till. Det man inte visste innan, fick man reda på där. Både hur man avlas, föds och kolar vippen. Stugan var på ett rum och kokvrå, väggarna var tunna som papper, det blåste rakt igenom, ungefär som här. I den bodde vi, åtta-nio stycken, i sju år, sommar som vinter. Där fanns en liten kamin. När man eldade i den rök det så in i helvete att man inte kunde va inomhus. På vintern fick vi tina upp kläderna innan vi kunde ta dom på.⁷

² Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 14.

³ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 19.

⁴ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 20.

⁵ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 20.

⁶ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 184.

⁷ Andersson, M (1991), s 239-240.

Skildringen är kanske inte sann i den bemärkelsen att allt som står skrivet har hänt, men Mary Andersson skriver sina böcker utifrån personliga erfarenheter, så nog var det såhär många upplevde sin boendemiljö i staden under första hälften av 1900-talet. Att familjer bodde i kolonistugor i Malmö när bostadsbristen var stor är ett känt faktum. Andra levde i ”Hollywood-barackerna” på Sorgenfri, dåligt byggda trähus som byggdes som nödbostäder efter första världskriget och som stod kvar fram tills 1960-talet. En intressant aspekt av detta är att många trots allt verkade trivas ganska bra med det sociala livet i barackerna, där stor gemenskap verkar ha funnits med grannar⁸.

1920–1950: Folkhemstanken och nya regler:

Den viktigaste aspekten från och med andra världskrigets slut, och en ideologisk riktning som funnits sedan Per-Albin Hansson 1928 tog över begreppet folkhemmet för socialdemokratisk räkning från högern, blev alltså att konstruera boende som en del av välfärdsstaten Sverige. Socialdemokraterna var starka, under perioden 1932-1976 fanns det egentligen ingen utmanare av deras styre. Även de konservativa och liberala partierna, liksom kommunisterna fogade sig oftast efter socialdemokraternas förslag i boendefrågan⁹. Bostaden sågs som en social rättighet, och ambitionen var att alla människor skulle ha en god bostad.

Enligt Andreaz Strömgren, statsvetare och urbanforskarens bok *Samordning, hyfs och reda. Stabilitet och förändring i svensk planpolitik 1945-2005* grundade sig den här tanken i arvet från upplysningen. Man hade en slags övertygelse om att samhället kunde formas, framförallt genom planering¹⁰. År 1947 etablerades kommunens makt över planeringen på riktigt, då rätten till exploatering till viss del övergick från markägaren till kommunen.¹¹ Det var också under 40-talet som hyresregleringslagen infördes, då bostadsproduktionen avstannade på grund av kriget¹². Hyresregleringslagen blev en föregångare till bruksvärdeshyrorna. Under 40-talet sågs Sverige som ett föregångsland i resten av den kapitalistiska världen enligt Andreaz Strömgrens tolkning av Stephen Wards *Planning the twentieth century city. The advanced capitalist world*¹³.

Under 40-talet började man ersätta begreppet ”stadsplanering” med begreppet ”sambhällsplanering” enligt Andreaz Strömgren¹⁴. Det var inte längre bara staden som skulle planeras, utan hela samhället inklusive medborgaren. Det klagades från politiskt håll på den bristande ansvarskänslan hos planerarna¹⁵. Från olika politiska håll, både till höger och vänster, ansåg man att en förändring behövdes. Vänstern tyckte att ”det allmänna” inte hade haft tillräcklig bestämmanderätt över planeringen¹⁶. Högern tyckte förvisso att det var bra att man planerade mer, men tillstod fortfarande att den enskilda äganderätten var det viktigaste¹⁷.

Lagstiftningen tog en slags mellanväg, den socialdemokratiska vägen, utan att det skapade alltför mycket ifrågasättande varken på höger- eller vänsterkanten¹⁸. Det mest intressanta ur boendesynpunkt var egentligen inte vilken väg man valde angående planering här, fortfarande

⁸ Mitt i seklet (online), 2013-04-23.

⁹ Strömgren, A (2007), s 103-112.

¹⁰ Strömgren, A (2007), s 27.

¹¹ Strömgren, A (2007), s 89.

¹² Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 64.

¹³ Strömgren, A (2007), s 16.

¹⁴ Strömgren, A (2007), s 90.

¹⁵ Strömgren, A (2007), s 92.

¹⁶ Strömgren, A (2007), s 103.

¹⁷ Strömgren, A (2007), s 105.

¹⁸ Strömgren, A (2007), s 110.

byggdes inte särskilt mycket bostäder under 40-talet¹⁹, vilket inte är så underligt med tanke på situationen som rådde i världen under stora delar av decenniet. Förvisso infördes under 40-talet bostadsbidraget, som kvarstår än idag²⁰. Många hade dåliga boendeförhållanden även under 40-talet. Det som är intressant, enligt Strömgren, är att begreppet ”samhällsplanering” har tagit sig in och etablerat sig i den svenska politiken, och att det var något som påverkade utvecklingen in i andra hälften av 1900-talet²¹.

1950–1970: Det goda boendet och en miljon nya bostäder:

Det var alltså först under 50- och 60-talen som man nådde en topp i tilltron på att planera samhället och det goda boendet²². Under 50-talet kom byggandet av bostäder igång något efter krigsårens stagnation²³. Det var däremot först under 60-talet som man återigen började identifiera problemen med att samhället inte var tillräckligt planlagt. Detta gällde då olika aspekter såsom att stora industrier skulle förläggas på ett bra sätt, men även boende.²⁴ Fortfarande rådde bostadsbrist i delar av landet, framförallt i de stora städerna. Planeringen började ses som något politiskt, och allt skulle planeras, inte bara den fysiska miljön²⁵. Förslag på en så kallad fysisk riksplanering upprättades, där all planering skulle samverka²⁶. Återigen såg vänstern på det nya som alltför flexibelt, och att det följde privatkapitalistiska strömningar, och återigen såg högern på det nya som en ytterligare nedmontering av den privata äganderätten.²⁷

På bostadsnivå är kanske det mest kända exemplet på dessa tankar miljonprogrammet som uppfördes 1965-1975. En miljon bostäder skulle byggas, och dessa skulle ha en rigoröst reglerad standard för att alla skulle få en del av det ”goda boendet”.²⁸ Trångboddhet och sanitära olägenheter skulle byggas bort. Det är viktigt att man inte ser miljonprogrammet som ett isolerat skeende, utan att man tittar på det i kontexten hur man såg på människan. Under denna period tittade man mycket på de grundläggande behoven²⁹. Idag kan det anses som lite enkelspårigt, men till stor del anser jag att det är förståeligt, då bostadsstandarden på många håll i Sverige var så låg att det var det man fick börja med.

Redan under början av denna ideologiska period, alltså med Per-Albin Hanssons övertagande av folkhemsbegreppet, påbörjades en tankegång om ”den goda människan”. Det var också ”den goda människan” som skulle bo i det ”goda boendet”. Hen arbetade (i arbetslivet eller i hemmet), gjorde rätt för sig och deltog i diverse aktiviteter på fritiden. På det här tankesättet finns det många exempel. Friskvårdsidealet växte sig starkt under 30- och 40-talen³⁰ och nykterhetsrörelsen var förhållandevis stor³¹. Vi utförde i Sverige även tvångssteriliseringar av ”mindre goda medborgare” ända in på 70-talet. Hur detta är relevant för bostadsfrågan kan man undra, men det jag menar är att det visar på ett ideal i samhället, och att det är ett ideal som miljonprogrammet ofta får stå till svars för. Byggnader står ofta kvar, andra ideal är

¹⁹ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 21.

²⁰ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 65.

²¹ Strömgren, A (2007), s 112.

²² Strömgren, A (2007), s 17.

²³ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 66.

²⁴ Strömgren, A (2007), s 119.

²⁵ Strömgren, A (2007), s 124-127.

²⁶ Strömgren, A (2007), kap 5.

²⁷ Strömgren, A (2007), s 133-135.

²⁸ Nationalencyklopedin sökord: miljonprogrammet (online), 2013-04-25.

²⁹ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), kap 1.

³⁰ Tolvhed, H (2004), s 159-184.

³¹ Berggren, L & Greiff, M (2009), s 271-274.

lättare att sopa under mattan. Frågan man kan ställa sig är då huruvida det är miljonprogrammen i sig, som ett sätt att bygga bort bostadsbristen, eller övriga ideologiska strömningar i samhället som var det egentliga problemet.

Vidare kan man säga att miljonprogrammen tillkom under en väldigt föränderlig tid. Lagom till bostäderna stod klara hade världen drabbats av en oljekris och en strukturomvandling påverkade många städer. Städerna drabbades av utflyttning och många av de nya lägenheterna stod tomma, dock inte i lika stor utsträckning i storstadsområdena.³² En annan viktig aspekt är att miljonprogrammet inte enbart var flerbostadshus, utan även mindre hus. Under 60- och 70-talen var det alltså kollektivet, inte individen som premierades i bostadsbyggandet. De nybyggda områdena fick inte det folkliv som ansågs önskvärt, och nog kom det lite som en chock. Man hade planerat perfekt och in i minsta detalj. Det skulle finnas affärer på en given plats, skola på en plats och boende på en annan. Tyvärr glömde man bort i ekvationen att människan inte alltid har samma behov, och att det är en stor utmaning att planera rationellt för hen.³³

1970–1980: Maktskifte och plan- och bygglag:

Under slutet av 70-talet kom dock andra synsätt in i bilden. 1976 bröts det socialdemokratiska styret som hade varat under flera decennier. De borgerliga partierna bildade regering. Dock är det svårt att analysera huruvida detta hade så mycket med den skiftande tankegången i planeringstänkandet att göra. Den borgerliga regeringen höll en låg profil. Enligt Andreaz Strömgrens tolkning av statsvetaren Cecilia Garmes *Newcomers to power. Socialists conquer France in 1981; non-socialists conquer Sweden in 1976* ville man antagligen under den här perioden visa att man var lika regeringsdugliga som den socialdemokratiska regeringen³⁴. Det är också viktigt att komma ihåg att de enskilda borgerliga partierna hade skilda åsikter, och att det största partiet av de borgerliga partierna var Centerpartiet, så en jämförelse med den borgerliga regering som kom till makten i början av 90-talet känns inte särskilt relevant, då Moderata samlingspartiet då var det största partiet.

Det man kan se är att man i alla fall retoriskt sett började tala mer om den enskildes äganderätt kontra kommunen och staten. Decentralisering blev ett viktigt begrepp, och sakta började även det ekologiska tankesättet, om än i en annorlunda tappning än idag, ta sig in i folks medvetande.³⁵ Ett annat skeende under 70-talet anses snarare ha haft stor påverkan på hur tankegången gick. Almstriden 1971 i Stockholm offentliggjorde problematiken med medborgarnas roll i stadsplaneringen³⁶. Det här blev ett steg mot en skiftning i tankegångarna hos politikerna. Uppgiften var inte längre enbart att utforma städer, utan att samordna olika intressen³⁷. Under slutet av 70-talet tillsattes därmed en utredning om en ny så kallad plan- och bygglag³⁸. I den skulle översiktsplanen bli en viktig del, och medborgarinflytande likaså³⁹. En intressant aspekt är dock att man egentligen inte riktigt tänkte sig att en konflikt mellan medborgare och politiker skulle uppstå. Politikerna var folkvalda, så varför skulle medborgarna inte tycka likadant?⁴⁰

³² Nationalencyklopedin sökord: miljonprogrammet (online), 2013-04-25.

³³ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), kap 1.

³⁴ Strömgren, A (2007), s 174-175.

³⁵ Strömgren, A (2007), kap 7.

³⁶ Strömgren, A (2007), s 154.

³⁷ Strömgren, A (2007), s 160.

³⁸ Strömgren, A (2007), s 156-157.

³⁹ Strömgren, A (2007), s 161-162

⁴⁰ Strömgren, A (2007), s 166.

Arbetet med den nya plan- och bygglagen blev en lång process. Från många politiska håll höjdes röster emot och för. Vänstern såg det nya förslaget som en total nedmontering av det plansystem som rått, och tyckte att det nya förslaget gick ännu ett steg närmre marknadsstyrning⁴¹. Den enskildes frihet och individualismen blev viktiga begrepp i politiken⁴². Först 1987, sju regeringsombildningar senare, fanns ett fullständigt förslag på en plan- och bygglag som gick igenom⁴³. Medborgarinflytande och översiktsplaner blev viktiga aspekter⁴⁴. Man ska komma ihåg att arbetet med plan- och bygglagen skedde under en väldigt rörig inrikespolitisk period i Sverige. De borgerliga tog makten under en period, men vågade inte utföra alltför stora förändringar. Socialdemokraterna återtog sedan regeringsstyret och en många gånger omarbetad plan- och bygglag togs i bruk⁴⁵.

1980–2000: Högervindar och nedmontering av det statliga bostadsbyggandet:

Under 80-talet byggdes det bostäder på en jämn nivå i Sverige. Det finns inget som tyder på att det var överproduktion av bostäder under den här tiden.⁴⁶ Subventionerna och regleringarna som hade införts under socialdemokratiskt styre fanns kvar. Den egentliga brytpunkten kom i början av 90-talet. Efter en ideologisk högervåg under 80-talet tog de borgerliga partierna återigen makten vid valet 1991 och bildade regering⁴⁷. Den här gången var Moderata samlingspartiet det överlägset största av de borgerliga partierna. Med kött på benen efter 80-talets ideologiska skiftningar började man därför en nedmontering av den bostadsvälfärd som Socialdemokraterna hade byggt upp. En nyliberal agenda lades upp, som ansågs kunna komma många till gagn.

Bostadsdepartementet avskaffades 1991, och dess verksamhet lades ut på sju andra departement. Man avskaffade de statliga bostadslånen, och menade på att lån till bostadsbyggande skulle ske på samma premisser som alla andra lån. Investeringsbidraget till att bygga nya bostäder försvann 1993, och samma år försvann tvånget för kommunerna att ha en avgiftsfri bostadsförmedling. Det blev också lättare att omvandla hyresrätter till bostadsrätter. Den borgerliga regeringen ville helt enkelt minska de statliga utgifterna och sänka skatterna.⁴⁸ Intressant ur ett ekonomiskt perspektiv är dock att bruksvärdeshyrorna blev kvar, men mer om detta i nästa avsnitt.

Det här var ett helt nytt tankesätt i Sverige, och någonstans här går en skiljelinje i det politiska synsättet på bostaden som en social rättighet och bostaden som en vara liksom vilken annan som helst. Förvisso kvarstod till exempel bostadsbidraget, men det libertarianistiska planeringstänkandet fick fäste: samhället skulle vara en produkt av en överenskommelse mellan producenter och konsumenter⁴⁹. Man ansåg att det bara var på individnivå som beslut kunde fattas. Dock såg man fortfarande att det var viktigt att ha lagar och regler som styrde marknaden.⁵⁰

⁴¹ Strömgren, A (2007), s 168.

⁴² Strömgren, A (2007), kap 7.

⁴³ Strömgren, A (2007), s 155.

⁴⁴ Strömgren, A (2007), kap 7.

⁴⁵ Strömgren, A (2007), s 155.

⁴⁶ Andersson, R (1998), s 148.

⁴⁷ Strömgren, A (2007), s 193.

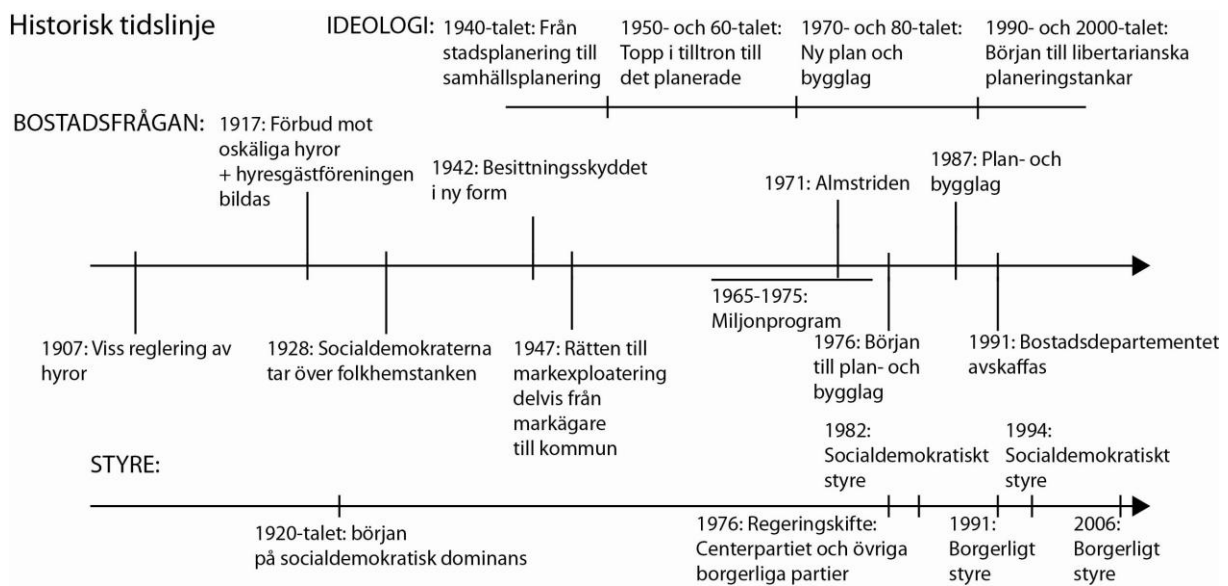
⁴⁸ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 122.

⁴⁹ Strömgren, A (2007), s 54.

⁵⁰ Strömgren, A (2007), s 56-57.

90-talets förändringar i bostadspolitiken kvarstår än idag. Trots att Socialdemokraterna återfick sitt styre i mitten av 90-talet och lyckades behålla det i ungefär 10 år fram tills regeringsskiftet 2006 gjordes inga större försök att återinföra den bostadspolitik man tidigare hade haft. Snarare menade Socialdemokraterna också på, efter att ha återtagit regeringsmakten, att man gärna hade sett en mer oreglerad samhällsutveckling⁵¹. Kanske ville de efter de stora förändringarna som de borgerliga partierna fick igenom visa sig lika innovativa och regeringsdugliga som den borgerliga regeringen ville känna sig efter valet 1976. Från socialdemokratiskt håll menade man på att den översiktliga planeringen borde stärkas, och att miljöfrågorna var viktiga, men längre än så drog man inte politiken gällande planering och boende⁵².

I början av det nya millenniet var utförsäljning och omvandling ord som präglade bostadsmarknaden. Många av bostäderna som tidigare hade tillhört allmännyttiga, kommunala bostadsbolag såldes ut till privata intressenter, både under 90-talet och 00-talet.⁵³ Även en stor del omvandlingar skedde. I Stockholms innerstad var antalet bostadsrätter år 1970 11 %. År 1990 hade denna siffra ökat till 29 %, och ytterligare 18 år senare, år 2008 var hela 55 % av beståndet bostadsrätter⁵⁴. Frågor såsom segregation (både etnisk och ekonomisk) och hållbarhet blev viktiga i bostadsfrågan, men synsättet på hur man löser dessa frågor skiljer sig mycket.

Figur 1: En övergripande historisk tidslinje. (Baserad på: Strömgren, A (2007), Andersson, R (1998), Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001) & Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010))

Ekonomisk bakgrund:

Även ekonomiska faktorer har påverkat bostadsbyggandet i Sverige. Konjunkturer upp och ner i världen påverkar och har påverkat Sverige i stor utsträckning. Som jag redan i tidigare avsnitt nämnde kan till exempel oljekrisen under 70-talet ses som en bidragande faktor till miljonprogrammets ”misslyckande” då många flyttade ifrån de större städerna. Idag, när

⁵¹ Strömgren, A (2007), s 207.

⁵² Strömgren, A (2007), s 207-208.

⁵³ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 123.

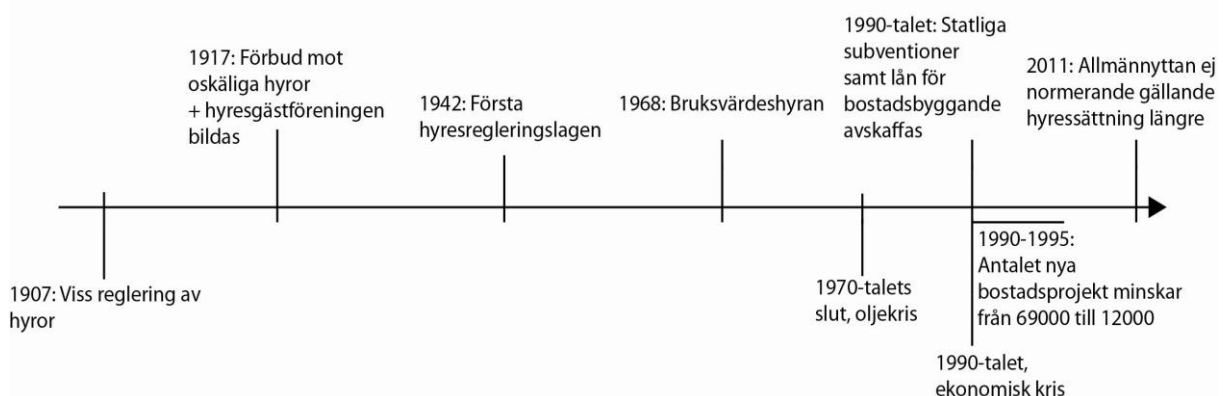
⁵⁴ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 106.

många återigen väljer att flytta in i städerna kanske dessa områden är mer välbehövda än vi inser. På grund av globala ekonomiska effekter är stadsplanering en väldigt svår uppgift att ta sig an. Ett synsätt där man bygger ett visst antal nya bostäder kan om fem år verka förlegat. Vi lever i en ekonomiskt oviss tid, och det är svårt att förutspå vilka vändningar världsekonomin och politiken kommer att ta, och likaså har faktorer såsom klimatpåverkan börjat spela en stor roll i planeringen.

Sverige är ett mycket speciellt land gällande bostadsekonomiska frågor. Från vissa håll hävdar man att vi är unika, att vi har ett arv att vara stolta över. Från andra håll hävdar man att vi är bakåtsträvande och att vi har en avsaknad av ett långsiktigt hållbart ekonomiskt system, men mer om detta i ett senare avsnitt. Fram tills 1991 hade vi subventioner för bostadsbyggande med investeringsbidrag och statliga lån⁵⁵. Vi hade också ett speciellt bostadsdepartement som hade hand om frågorna kring bostadsbyggande⁵⁶. Bostäderna ansågs helt enkelt som en del av den svenska välfärden.

År 1991 avskaffades denna ”specialbehandling” av boendet. Effekterna på bostadsbyggandet blev negativa. Det är däremot svårt att säga vad det här beror på. Tidigare skrev jag att miljonprogrammet påverkades av oljekrisen. Likaså kom denna rad politiska beslut i början av 90-talet under världens nästa stora ekonomiska kris, med lågkonjunktur⁵⁷. Arbetslösheten ökade, samtidigt som man också gjorde nedskärningar i arbetslöshetsförsäkringen och sjukförsäkringen⁵⁸. Ekonomen Roland Andersson skriver i sin bok *Attraktiva städer, en samhällsekonomisk analys* att antalet bostäder i nyproduktion i Sverige sjönk från 69000 år 1990 till 12000 år 1995⁵⁹. Effekten av både de politiska besluten och den ekonomiska situationen blev tydligt märkbara, och det är svårt att se något av de här två skeendena som isolerade ifrån varandra. Jag kan däremot tro att när man gör bostadsbyggandet mer marknadsanpassat, vilket man gjorde i början av 90-talet, så får man också inse att byggandet blir mycket mer känsligt för marknadens svängningar, precis som vilken annan vara som helst. Kanske är det så att en sämre ekonomi kräver mer planering?

Ekonomisk tidslinje

Figur 2: En övergripande ekonomisk tidslinje. (Baserad på: Strömgren, A (2007), Andersson, R (1998), Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010) & Lindbeck, A (2013))

⁵⁵ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 122.

⁵⁶ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 122.

⁵⁷ Andersson, R (1998), s 148.

⁵⁸ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 123.

⁵⁹ Andersson, R (1998), s 148.

Roland Andersson skriver vidare om bostadsläget i början av 90-talet. Han menar på att trots att det inte finns några belägg för att produktionstakten på boistäder var för hög i slutet av 80-talet, så var den ändå tillräckligt hög för att marknaden för bostadsbyggande kylde ner alltför mycket under början av 90-talet efter avveckling av subventioner och mitt i en ekonomisk kris⁶⁰. Han visar också genom exempel på olika ekonomers beräkningar att det är oerhört svårt att beräkna vilken produktionstakt som kommer behövas på boistäder, då många faktorer spelar in på hur boendet i städerna kommer att utvecklas⁶¹. En intressant aspekt som Andersson tar upp, och som återspeglas även i annan litteratur är att om man höjer hyrorna så kommer efterfrågan på boistäder minska⁶². Det här är dock värt att tänka på. Förvisso kommer efterfrågan kanske minska då det finns en del som kan flytta till bostadsrätt eller annan form av köpt boende, men folk måste fortfarande ha tak över huvudet (om än kanske inte till så stor yta). Anderssons syn blir ett klassiskt exempel på boistaden som vilken vara som helst på en fri marknad.

Även efter avvecklingen av den gamla bostadspolitiken i början av 90-talet kvarstod en ekonomisk faktor som är speciell för Sverige, nämligen hyresregleringen. Den infördes i sin nuvarande form år 1968 som en omarbetning på den hyresregleringslag som kom 1942, en reaktion på det minskade bostadsbyggandet i Sverige under kriget⁶³. Bruksvärdeshyran innebär två saker. Dels förändras hyrorna inte efter marknadens svängningar. Som hyresgäst ska du kunna bo kvar i en lägenhet även om det skulle bli bostadsbrist. Hyrorna sätts helt enkelt inte efter utbud och efterfrågan. Det som skiljer olika områden åt är helt enkelt hur länge du måste stå i kö för en lägenhet. Fram tills den 1 januari 2011 var också de allmännyttiga bostadsbolagen normerande när det gällde hyressättningen, något som inte gäller längre. Nu skall hyror istället kollektivt förhandlas fram.⁶⁴ Utförsäljningen till privata hyresvärdar som till stor del skedde under 90- och 00-talet har också luckrat upp systemet med bruksvärdeshyran då de privata hyresvärdarnas hyror inte längre är kopplade på samma sätt till allmännyttiga bostadsbolag⁶⁵. Just bruksvärdeshyran är flitigt debatterad idag, och mer om det tar jag upp i opinionsavsnittet.

Vilka blir då effekterna av de ekonomiska aspekterna på bostadsmarknaden? I vissa fall har människor ett socialt skyddsnät eller någon form av besparingar som kan väga upp svängningarna med bostadsbrist eller tillgång. Men för de som inte har det kan det vara intressant att titta på antalet personer som har blivit vräkta från sina lägenheter som följd av att inte ha betalat sin hyra. Lena Eriksson, Sten-Åke Stenberg, Janne Flyghed och Anders Nilsson har i sin bok *Vräkt, utkastad från hus och hem i Stockholm 1879-2009* tittat på just den här problematiken. Under tiden 1965-1975 var det fler personer som vräktes än under 80-talet⁶⁶. Detta trots att byggandet var avsevärt högre under perioden 1965-1975. Av detta drar de dock slutsatsen att under miljonprogramsåren fick även de med sämre ekonomiska möjligheter chans till ett hyreskontrakt, något som inte var möjligt under 80-talet. Istället finns dessa personer inte ens med i beräkningen under 80-talet.⁶⁷

⁶⁰ Andersson, R (1998), s 148.

⁶¹ Andersson, R (1998), s 149.

⁶² Andersson, R (1998), s 148.

⁶³ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 63-64, 184.

⁶⁴ Nationalencyklopedin sökord: hyresreglering & hyrespolitik (online), 2013-04-25.

⁶⁵ Lindbeck, A (2013), s 33.

⁶⁶ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 26.

⁶⁷ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 26.

Under 90-talet drabbas Sverige av rekordmånga vräkningar. Detta är intressant då dåvarande statsminister Carl Bildt uttalar sig i ett brev kring avregleringarna på bostadsmarknaden (citatet taget ur *Vräkt, utkastad från hus och hem i Stockholm 1879-2009*):

Du är rädd att hyrorna kommer att höjas. Jag kan lugna Dig med att så inte är fallet. Syftet med regeringens politik är att förändra bostadsfinansieringen och avreglera byggmarknaden för att komma åt orsakerna till de kraftiga byggkostnadsökningarna. Därmed kan också hyreshöjningarna undvikas.⁶⁸

Ännu mer intressant blir detta uttalande om man ställer det mot inledningen på Lars Birve, VD på MKBs text *Nya spelregler för bostadsföretagen – MKBs roll som kundinriktad fastighetsförvaltare*, där han skriver:

Från att ha tillfört bostadssektorn runt 30 miljarder årligen skapade stat och kommuner istället nya intäktskällor i form av skatter och avgifter motsvarande samma summa. Det var därför inte så konstigt att hyrorna måste höjas dramatiskt under 1990-talets inledande år.⁶⁹

Det är relevant att av det här dra slutsatsen att de mindre ekonomiskt bemedlade hamnade i kläm som en effekt av politik och ekonomisk kris och att vräkningarna därmed ökade. Så här står vi alltså idag, med en ganska brokig bostadsekonomisk situation som rått under de senaste 20 åren, och ett paradigmskifte kring tankar om bostäder som också har ungefär 20 år på nacken. Hur har alla dessa historiska och ekonomiska skeenden påverkat människors boendesituation i staden, och hur ser den ut idag?

Vad händer idag?

Efter 90-talets drastiska förändringar av bostadsfrågan skedde mycket med bostadsbyggandet, och detta har vi nu börjat märka av i staden. Som jag tidigare nämnt har många hyresrätter omvandlats till bostadsrätter, och bostadsbyggandet har inte tagit fart efter 90-talets ekonomiska kris. I staden idag finns det många problem, vi har en bostadsbrist som man håller med om från de allra flesta politiska håll. Hur bostadsbristen skall lösas är det som skiljer de olika politiska inriktningarna åt. Långt borta är modernismens ideal med miljonprogram och idag befinner vi oss i en postmodern demokrati. Vad definierar då denna?

I sin text *De svenska bostäderna och hushållen igår och idag* beskriver bostads- och urbanforskaren Tommy Berger situationen på bostadsmarknaden idag. Vi har förvisso en högre bostadsproduktion idag än under 90-talet⁷⁰, men produktionen är fortfarande inte hög nog att möta behoven som finns. Tommy Berger tar också upp det faktum att vi i Sverige bor stort, vi har i genomsnitt 44 kvm per person till vårt förfogande⁷¹. Bara Danmark har en större boendeyta per person i Europa⁷². Vi är emellertid mer trångbodda i hyresrätt än i andra boendeformer⁷³. En annan viktig aspekt att ta upp är att vi i Sverige har hög standard på vårt boende, och att det därför är svårt att hitta motsvarigheter att jämföra Sverige med i resten av Europa⁷⁴. Tommy Berger avslutar sin analys med följande sammanfattning:

⁶⁸ Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A (2010), s 121.

⁶⁹ Birve, Lars (2007), s 46.

⁷⁰ Berger, T (2007), s 13.

⁷¹ Berger, T (2007), s 20-22.

⁷² Berger, T (2007), s 22.

⁷³ Berger, T (2007), s 18-20.

⁷⁴ Berger, T (2007), s 22-23.

Sammanfattningsvis har jag med min genomgång försökt visa att det svenska bostadsbeståndet liksom boendet är av mycket hög kvalitet. Med tanke på den mycket låga nyproduktion som har varit under relativt lång tid och också en förändrad ekonomisk situation där boendets relativpris har ökat en hel del, är detta inte något som är helt självklart.⁷⁵

Tommy Berger menar alltså att den svenska bostadsstandarden är i fara, när nyproduktionen är låg och boendet har blivit dyrt, vilket är ett faktum på bostadsmarknaden idag.

Som tidigare nämnt bor vi på stor yta i Sverige. Huruvida det här är något som förändrats över tid är svårt att hitta källor kring, däremot skulle det faktum att ensamhushållen har ökat från 6 procent år 1945 till 29 procent år 2008 kunna vara en indikator på detta. I de större städerna Stockholm, Göteborg och Malmö är dessutom andelen ensamboende ännu större.⁷⁶ Enligt rapporten *Boendekostnader och boendeutgifter – Sverige och Europa* från Boverket publicerad 2009 lägger vi i Sverige mycket pengar på vårt boende, näst högst i Europa. Boverket påpekar dock att vi också får bra standard för det vi betalar. Enligt rapporten ökar däremot den disponibla inkomsten snabbare än hyreshöjningar.⁷⁷ Det är viktigt att ta hänsyn till att rapporten publicerades 2009 med siffror från 2004-2007, och att vi 2006 genomgick ett regeringsskifte. Om man tittar på Boverkets hemsida kan man se att hyrorna ökade kraftigare än innan mellan 2007 och 2008⁷⁸.

Att hyrorna höjts sedan slutet av 60-talet vet vi. SCB skriver i sin undersökning *Hyror i bostadslägenheter 2011* ”Omräknat till fasta priser har hyrorna per kvadratmeter bostadsyta stigit med cirka 91 procent mellan åren 1969 och 2011. Realt skedde den största ökningen under åren 1990 till 1992 som resultat av skatte- och subventionsförändringar. 1991 var höjningen nästan 30 procent.”⁷⁹ Boendet har alltså blivit dyrt, och nyproduktionen är låg.

En annan intressant aspekt på den svenska bostadsmarknaden är flyttkedjor, något som Roger Bernow, konsult och Maria Pleiborn, demograf tar upp i sin text *Nyproduktion och flyttkedjor*. Problemet de identifierar är att nyproduktionen är så låg att personer inte flyttar vidare. En vanlig flyttkedja kan vara mindre hyreslägenhet till större hyreslägenhet till bostadsrätt och så vidare. När nyproduktionen är låg bryts kedjan, och inga lägenheter blir lediga längst ner i kedjan.⁸⁰ En problematik som jag anser ibland uppstår idag, i den postmoderna demokratin, och som jag kommer att tala om i ett senare avsnitt är att man renoverar hyreslägenheter som man höjer hyrorna på i de lägre stadierna av flyttkedjan. Människor kan då bli tvungna att flytta nedåt i flyttkedjan, och balansen bryts.

De rent praktiska aspekterna av boendefrågan är alltså att nyproduktionen är låg, vår svenska höga standard är i fara, och boendet blir dyrt. Men vilka är de mer teoretiska aspekterna som driver frågan om boende i staden framåt? Etnologen Karl-Olov Arnstberg och

⁷⁵ Berger, T (2007), s 23.

⁷⁶ Dagens nyheter (online), 2013-05-23

⁷⁷ Boverket, hemsida, Boendekostnader och boendeutgifter – Sverige och Europa (online), tillgänglig via: <http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2010/Boendekostnader%20och%20boendeutgifter%20-%20Sverige%20och%20Europa.pdf>, 2013-05-23

⁷⁸ Boverket, hemsida, Hushållens boendeutgifter (online), tillgänglig via: <http://www.boverket.se/Planera/Sverigebilder2/Hushallens-boendeekonomi/Hushallens-boendeutgifter/>, 2013-05-23

⁷⁹ Statistiska centralbyrån (online), 2013-04-10.

⁸⁰ Bernow, R & Pleiborn, M (2007), s 36-38.

arkitekten/stadsplaneraren Inger Bergström skriver i inledningen till sin bok *Åtta postulat om planering av staden som livsmiljö*:

Vilket är nästa steg? Svaret är att modernismen förvandlas till postmodernism och den externa planeringen retirerar. Byggherrar och byggare tar tillbaka makten från planerarna, men när varken traditioner eller de modernistiska idealen finns och skapar enhetlighet, kommer individualismen råda, med fragmentering som resultat.⁸¹

Vidare diskuterar Arnstberg och Bergström i *Första postulatet: Planera för människans livsvärld* problematiken med det modernistiska tankesättet kring planering och bostadsbyggande. De menar på att behovstänkandet är frestande, men lite farligt att ta till när det gäller bostadsfrågan⁸². Vad är egentligen nödvändigt, och vad är lyx och flärd⁸³? Författarna påpekar att modernismen någonstans grundar sig i antika ideal där behovet ses som något grundläggande. Problemet med detta ideal är att det leder till en slags inlärld hjälplöshet hos människor.⁸⁴

I texten talar Arnstberg och Bergström om att människor istället fokuserar på olika värden: bruksvärden och bytesvärden. Bruksvärden är värden såsom kärlek, ren luft o.s.v. och bytesvärden är, i alla fall just nu, pengar.⁸⁵ För att uppnå bruksvärden är bytesvärden också oftast en nödvändighet⁸⁶. Författarna tar steget längre och menar att bruksvärdena korresponderar mot en arbetsvärld och bytesvärdena mot en livsvärld. De menar på att staten och näringslivet har olika arbetsvärldar.⁸⁷ Medan staten fungerar som en slags förälder har näringslivet en annan agenda:

I marknadens arbetsvärld står knappast rättvisa och jämlikhet i fokus för intresset. Marknaden strävar efter att sortera människor efter kompetens och köpkraft. Staten ser medborgare, marknaden ser konsumenter. Marknadens perspektiv på t.ex. boende blir därför att producera bostäder med så stor efterfrågan som möjligt. Medan staten strävar efter social rättvisa, så strävar marknaden efter en slags ekonomisk rättvisa: åt var och en inte efter hans behov utan till var och en efter hans förmåga.⁸⁸

Här finns alltså två olika sätt att se på bostadsbyggande, marknadens och statens. Idag har vi förflyttat fokus från statens tankesätt och istället gått med på marknadens. Problemet är att båda systemen korresponderar med människans arbetsvärld, inte mot hans livsvärld, som på många sätt är mer komplex. Arnstberg och Bergström menar på att en av de viktigaste aspekterna i livsvärlden är boendet, och att planeringen av bostäder därför bör ta hänsyn till det.⁸⁹ Författarna påpekar att det som planerare är viktigt att ta steget från den objektiva, till den subjektiva världen för att kunna planera för livsvärlden⁹⁰. De påpekar att samhället har genomgått en slags individualiseringsprocess och att det därför är svårt att ställa frågan om ”hur vill folk ha det?”⁹¹. Författarna säger angående individualismen i den postmoderna

⁸¹ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 16.

⁸² Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 17.

⁸³ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 18.

⁸⁴ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 19.

⁸⁵ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 22.

⁸⁶ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 23.

⁸⁷ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 24-25.

⁸⁸ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 25-26.

⁸⁹ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 30.

⁹⁰ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 29.

⁹¹ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 34.

demokratin: ”Man kanske kan säga att fokus förflyttas från lönearbetet till existensen. Den överskuggande frågan ’är detta rättvist?’ får backa inför frågan ’vem är jag?’”⁹²

Författarna menar på att det finns fyra sätt att ta sig an planering: visionärt, pragmatiskt, additivt eller traditionellt. Det visionära tänkandet innebär att man har stora visioner, ofta politiska. Miljonprogrammet var en vision. Ett pragmatiskt tankesätt innebär att planeringen underordnar sig marknadens regler. De additiva tankarna bygger på att man planerar utifrån existerande bebyggelse, och det traditionella tankesättet hyllar tankarna som fanns innan de modernistiska idealen.⁹³ Avslutningsvis skriver de att det är viktigt att man för att få med livsvärlden i planeringen ser saker ur ett inifrånperspektiv istället för ett utifrånperspektiv, men erkänner också att det är väldigt komplext att planera för livsvärlden, då ”dina” värderingar inte är samma som ”mina” värderingar. Viktigt är dock att man lämnar utrymme till umgänge och trivsel i staden.⁹⁴

I den postmoderna eran tar individen alltså större plats än kollektivet. Björn Hårsman, professor i arkitektur och samhällsbyggnad på KTH, tar i sin text *Värderingsförskjutningar och framtida boende* upp detta. Han menar på att i samband med att industristaden utvecklats till kunskapsstad (Björn Hårsmans begrepp, jag tycker att man snarare kan använda begreppet utbildnings/service-stad, och kommer göra det i textens andra delar. Men essensen i begreppen är densamma) så har även klassolidariteten bytts ut mot individualism.⁹⁵ Samtidigt tar Karl-Olov Arnstberg & Inger Bergström upp i sina *Åtta postulat om planering av staden som livsmiljö* att bostaden är en väldigt viktig del av identitetsskapandet, och att människor segregeras utefter sin ekonomiska status⁹⁶. I en annan del tas problematiken med att bostäder för ”vanligt folk” läggs ute i stadens periferi upp⁹⁷. Samtidigt lyfts problemet med att människor placeras in i olika fack fram: ”Inte heller styr inkomsterna entydigt in människor i bestämda roller. Den som har gott om pengar måste inte leva ett borgerligt liv, den som är ekonomiskt fattigt är inte alltid kulturellt fattig”⁹⁸. Utan att vara alltför radikal kan jag nog påstå att det är en bostadspolitiskt förvirrande tid vi lever i! Individens fria vilja är viktig, men samtidigt har individens olika ekonomiska status stor påverkan på var man kan bosätta sig i staden, vilket i sin tur indirekt leder till att individen inte har fria möjligheter.

Från planeringshåll verkar man idealisera en slags blandstad, med blandad bebyggelse och blandade boendeformer. Problematiken ligger mycket i att man som planerare kan ha svårt att påverka vilka boendeformer som finns i staden. I åtta postulat om planering skriver Karl-Olov Arnstberg och Inger Bergström:

Borgarnas och flanörernas stad idealiseras, som den tedde sig från 1800-talets senare del fram till trettioalets depression och politiska skifte från borgare till socialdemokrater. I sig är det en historiens ironi att den mörka bild som drev fram såväl trädgårdsstaden som modernismens ljusa lätta bostäder, är borta. Nostalgin vill inte veta av det klassamhälle som plågades av mörka bakgator, bostadsnöd, vägglöss och tbc. Många planerare skulle offra en årslön eller två, bara de kunde återskapa denna folklivsrika stenstad, med promenadavstånd till det mesta av det som behövs; med kaféer, museer, teatrar, antikvariat och torg som verkar ha funnits där för

⁹² Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 35.

⁹³ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 41-42.

⁹⁴ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 43-44.

⁹⁵ Hårsman, B (2007), s 53-53.

⁹⁶ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 81.

⁹⁷ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 120.

⁹⁸ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 47.

evigt. Som i många andra sammanhang är det emellertid tveksamt om det går att återvända.⁹⁹

Blandstadsidealet kommer som en reaktion mot modernismens stadsplanering, och likaså kommer en reaktion säkert snart på det ideal vi lever efter idag, nämligen en slags individualistisk blandstadsvision. Redan har röster börjat höjas. Arkitekten Mikael Askergrén avslutar sin artikel *Det nya lort-Sverige* i tidningen KRITIK # 19 med:

Nej, bort med slapp och slarvig 'konstnärlighet' och fram för fler trista revisorstyper på landets stadsplane- och stadsbyggnadskontor. Och, bort med snusk och snask, och fram för nya, bostadspolitiskt motiverade, hygienstandardhöjande, skattefinansierade *subventioner* i svenskt bostadsbyggande. Det börjar bli dags för det – igen.¹⁰⁰

Oavsett om Mikael Askergrén har en ironisk underton eller ej i sin artikel, så lyfter den fortfarande fram en viktig fråga. Liksom Arnstberg & Bergström skriver om blandstadsidealet, kan det vara svårt att återvända till det modernistiska idealet. Det som är intressant är dock att röster idag höjs positivt kring de modernistiska idealen.

Det är en svår situation vi befinner oss i gällande bostadsfrågan i Sverige. Detta tar sig exempel på många olika sätt, och framförallt i storstäderna finns det många aktuella pågående processer. Jag kommer i nästföljande stycken att titta på olika skeenden inom bostadsfrågan idag, med exempel från både en gräsrotsrörelse i Göteborg samt vad som har hänt i den före detta industristaden Malmö. Likaså tittar jag på vilken ideologisk spridning som finns på den svårlösta bostadspolitiska frågan.

Pågående aktuella processer

Exemplet Pennygången:

Den 16 mars 2013 deltog jag i ett föredrag och diskussion som hölls utav *Nätverket Pennygångens framtid*. Pennygången är ett område i Högsbo i Göteborg. Tidigare har det betraktats som perifert, men idag skulle man kunna säga att det ligger centralt i periferin, närmre innerstaden än många andra områden, men fortfarande ett ytterområde (se figur 3). Området består av 771 lägenheter, och de flesta av dessa är fyrarummare.¹⁰¹ Området uppfördes 1959, alltså innan miljonprogrammen men fortfarande som en del av ideologin om "det goda boendet" som en del av det svenska välfärdssystemet.

Under 90-talet sålde allmännyttan Pennygången till en privat hyresvärd. I mars 2012 fick de boende på Pennygången ett utskick från den nuvarande ägaren Stena Fastigheter, en broschyr om renoveringar som skulle utföras i området. De boendes första reaktion var bra, lägenheterna var i behov av renovering, stammarna behövde bytas och en hel del annat renoveringsarbete behövde också utföras i lägenheterna. Två eller tre veckor senare kom nästa brev från Stena Fastigheter: i och med de förestående renoveringarna skulle hyrorna höjas. En fyrarummare som tidigare hade kostat 5959 kronor skulle efter renoveringarna kosta 9800 kronor.¹⁰² En intressant aspekt kring det här kan vara om huruvida lägenheternas storlek, de flesta fyrarummare, gör att fastighetsägaren ser extra stor vinstpotential i att renovera dem.

⁹⁹ Arnstberg, K-O & Bergström, I. (2001), s. 84.

¹⁰⁰ Askergrén, M (2013), s 44.

¹⁰¹ Nätverket Pennygångens framtid, 2013-03-16.

¹⁰² Nätverket Pennygångens framtid, 2013-03-16.

Det man då började med på Pennygången var att försöka ta makt över frågan. Enligt nätverkets egen undersökning skulle 75 % av de boende inte ha råd att bo kvar efter hyreshöjningen, så frågan blev väldigt angelägen. Man kallade till ett stormöte i hyresgästföreningens lokaler, och ca 100 personer dök upp. Nästa steg blev att en enkät skickades ut till de boende, som utgjorde en grund för en rapport som överlämnades till Stena fastigheter vid en manifestation den 9 maj 2012. Nu fick också frågan om Pennygången stort medialt genomslag. Flera tidningar dök upp på manifestationen, men fortfarande kvarstod det grundläggande problemet.¹⁰³

Representanterna för nätverket påtalade under föreläsningen att de upplevde en slags uppgivenhet. Media och opinion verkade överens om att hyreshöjningarna inte var positiva, men man upplevde det som att Stena fastigheter lutade sig tillbaka och väntade ut stormen: de visste enligt nätverket att de så småningom skulle få rätt. Stena fastigheter hade bestämt sig för att man skulle renovera Pennygången i olika etapper,

med ungefär 50 lägenheter i varje etapp. I december 2012 blev de hyresgäster i etapp ett som inte har skrivit på angående renoveringarna kallade till hyresnämnden, och den 19 december föll domen i hyresnämnden till Stena fastigheters fördel. Tre stycken boende i etapp 1 överklagade domen till Svea hovrätt. Representanterna för nätverket menar på att de boende med största sannolikhet kommer att förlora även i den här instansen, men att man i alla fall vinner tid på det. De pekade på att ett problem i hyresnämnden är att hyresgästföreningen här skall ta hänsyn till hyresgäster ”i allmänhet” medan fastighetsägaren bara tar hänsyn till sig själv. Hyresgäster ”i allmänhet” blir allt från låginkomsttagare till höginkomsttagare.¹⁰⁴

Nätverket Pennygångens framtid tycker att det är viktigt att fastighetsägaren rådgör med hyresgästerna angående renoveringar, och att man borde arbeta fram en modell för renoveringar som inte höjer hyrorna så drastiskt som kommer ske på Pennygången. De anser att man borde ta ett politiskt helhetsgrepp för att komma till bukt med det här problemet.¹⁰⁵ Det är trots allt inte bara i Göteborg detta har skett, exempel finns både från Uppsala, Stockholm, Linköping och Malmö.

Figur 3: Pennygångens placering i Göteborg, i utkanten av centrum eller centralt i periferin (Källa: Lantmäteriet, © Lantmäteriet, i2012/901 (2013-05-27))

¹⁰³ Nätverket Pennygångens framtid, 2013-03-16.

¹⁰⁴ Nätverket Pennygångens framtid, 2013-03-16.

¹⁰⁵ Nätverket Pennygångens framtid, 2013-03-16.

I arkitekturtidskriften KRITIK, # 19 tas Pennygången upp. Arkitekten Pär Eliaeson skriver att Pennygången är planerat på ett fantastiskt rationellt sätt. Lägenheterna är planerade på ett yteffektivt sätt vilket har gjort dem ekonomiskt lättillgängliga under en lång period, men att det också är det som utgör ett hot om gentrifiering. Eliaeson pekar också på en viktig, tänkvärd aspekt i sin text. Stena fastigheters planer har inte alls förankrats hos de boende. Man har tagit beslut högt över de boendes huvuden och boendemedverkan har det inte setts skynt av.¹⁰⁶

I samma nummer av KRITIK skriver sociologen Håkan Thörn om Pennygången, där han själv är bosatt. En fråga av intresse som han ställer sig är huruvida alla renoveringar som Stena fastigheter vill genomföra är nödvändiga. Stambytan behövs, menar Thörn. Men dessa ska ingå i den nuvarande hyran¹⁰⁷. Vidare skriver han: ”*Och många hyresgäster kan säkert också tänka sig att avstå parkettgolv i alla rum eller balkong till förmån för en lägre hyra.*”¹⁰⁸ Han menar också i sin artikel att många av hyresgästerna i etapp ett antagligen skrev under på renoveringarna av rädsla för att dras inför hyresnämnden¹⁰⁹. Att hyresgästerna inte har fått tycka till om renoveringarna ses också som ett problem. Förvisso finns en referensgrupp, men enligt både Håkan Thörn och Nätverket för Pennygångens framtid får denna referensgrupp enbart tycka till om mindre saker såsom färg på tapeter eller dörrhandtag.¹¹⁰

Det man kan fråga sig är vem som ska betala för de renoveringar som måste utföras. De boende på Pennygången har trots allt betalat hyra, och man kan fråga sig om de har fått vad de betalat för. Det här är oerhört svårt att avgöra, då det är svårt att följa utgifter och intäkter för stora bolag. Vad man däremot kan se är att Stena Fastigheter gör en vinst på ungefär 500-700 miljoner per år¹¹¹. Som bolag är vinst är det viktigaste, men problematiken med huruvida hyresgästerna verkligen fått vad de betalt för kvarstår. Det här problemet är inte heller isolerat för de privata hyresvärdarna. Sedan 2011 har även de före detta allmännyttiga, kommunala bolagen krav på att drivas enligt affärsmässiga principer¹¹².

Men vad skulle då en lösning vara? Håkan Thörn pekar på två saker; dels att man kan låta hyresgästerna själva var med och bestämma renoveringsgraden på sin lägenhet. Nätverket för Pennygångens framtid är inte lika positivt inställda till denna lösning, de lägenheter som renoveras kommer att fortsätta vara dyra, och så fort någon flyttar från en ickerenoverad lägenhet lär fastighetsägaren renovera den. En andra lösning, som kommer från Nätverket för Pennygångens framtid vore att göra Pennygången till ett föregångsområde gällande hållbar stadsutveckling, med hjälp av Göteborgs kommun och forskningscentrat MISTRA Urban Futures. Här skulle stadsplanerare och arkitekter med fokus på hållbar stadsutveckling kunna bjudas in, och tillsammans med politikerna skulle en lösning kunna nås.¹¹³

Vilka slutsatser kan man då dra av exemplet Pennygången? En tydlig problematik är bristen på kommunikation mellan hyresgäster och fastighetsägare, istället för att arbeta tillsammans står man i varsin ände emot varandra. En lösning som gagnade hyresgästerna bättre hade säkerligen kunnat hittas, men fokus hade då fått flyttas till viss del från vinstkravet. Det finns heller inte särskilt mycket forskning att tillgå på ämnet kring hyresgästers inflytande och

¹⁰⁶ Eliaeson, P (2013) s 8-14.

¹⁰⁷ Thörn, H (2013), s 18.

¹⁰⁸ Thörn, H (2013), s 18.

¹⁰⁹ Thörn, H (2013), s 18-19.

¹¹⁰ Thörn, H (2013), s 20 & Nätverket Pennygångens framtid, 2013-03-16.

¹¹¹ Thörn, H (2013), s 20.

¹¹² Thörn, H (2013), s 20.

¹¹³ Thörn, H (2013), s 20 & Nätverket Pennygångens framtid, 2013-03-16.

renovering, och några direkta förslag finns inte att hitta. Pedram Kouchakpour, förhandlingschef för hyresgästföreningen i västra Sverige säger i en intervju att man skulle kunna lagstadga att fastighetsägaren måste ha samråd med hyresgästerna inför renoveringar¹¹⁴, och det vore säkerligen ett steg på vägen mot bättre inflytande för hyresgästerna.

På Pennygången tog de boende tidigt makten över frågan om hyrorna och bildade ett nätverk. En tydlig problematik här är hur det fungerar på andra ställen. I många städer är fastigheterna uppdelade på många olika fastighetsägare. Det är svårt att organisera sig och ta makten över frågan om antalet lägenheter som en fastighetsägare har i ett område är litet.

Exemplet Malmö:

Även Malmö är ett relevant exempel att ta upp. Dels är det Sveriges tredje största stad, dels är det en stad som verkligen utvecklats in i den postmoderna eran. Malmö är en gammal varvs- och industristad som under 70- och 80-talet förlorade 35000 invånare som en följd av att många industrier lades ner eller flyttades utomlands¹¹⁵. 1998 grundades Malmö Högskola, och staden började sin förändring från industristad till utbildningsstad. Statsvetaren Dalia Mukhtar-Landgren sin text *Utopi och dystopi i postindustriella Malmö* med följande citat från en marknadsföringsbroschyr från Malmö:

Dagens Malmö är ett tillväxtcentrum i en urban region, en universitetsstad, en stad med många kulturer, en stad som attraherar. Men Malmö är också en stad där många känner sig otrygga och där invånarna har en skeptisk hållning gentemot framtiden. Under samma tid som de stora 'trygga' industrierna försvann, flyttade stora grupper av invandrare in till staden och andelen arbetslösa ökade.¹¹⁶

Angående citatet skriver Mukhtar-Landgren:

Citatet representerar en typisk bild av den postindustriella staden i en europeisk och nordamerikansk kontext: å ena sidan urban förnyelse, och å andra sidan den polariserade staden med sociala klyftor, otrygghet och utanförskap.¹¹⁷

Dalia Mukhtar-Landgren tar vidare upp att utvecklingen in i den postmoderna eran ofta betyder en ökande turism och högprofilprojekt i gamla industriområden¹¹⁸. Hon menar på att staden på något sätt vill ta revansch och visa en förbättring¹¹⁹. Nackdelen med detta, enligt Mukhtar-Landgren är att staden blir polariserad och uppdelad. Den välutbildade medelklassen ökar, men även de marginaliserade grupperna.¹²⁰ Gamla och unga får allt svårare att ta sig in på arbetsmarknaden, och därmed också bostadsmarknaden. Hon drar resonemanget så långt att hon frågar sig om minskning av sociala klyftor verkligen hänger ihop med ökad attraktivitet och tillväxt i en stad.¹²¹

Det blir intressant att ställa denna text tillsammans med sociologen Margareta Popoolas *Vem får bo (i) staden?*. Texten diskuterar bostadsfrågan ur ett mer praktiskt perspektiv med

¹¹⁴ Löwendahl, A-K (online), 2013-05-23

¹¹⁵ Mukhtar-Landgren, D (2008), s 168.

¹¹⁶ Mukhtar-Landgren, D (2008), s 167.

¹¹⁷ Mukhtar-Landgren, D (2008), s 167.

¹¹⁸ Mukhtar-Landgren, D (2008), s 169.

¹¹⁹ Mukhtar-Landgren, D (2008), s 172.

¹²⁰ Mukhtar-Landgren, D (2008), s 173.

¹²¹ Mukhtar-Landgren, D (2008), s 174.

exemplet Malmö i fokus. Margareta Popoola menar på att bostaden idag blivit som vilken vara som helst¹²². Hon skriver i sin text: ”Men bostaden som fysiskt rum utgör grunden för människors livsvillkor inom andra områden, vilket gör att boendefrågorna inte kan reduceras till en individuell angelägenhet.”¹²³ Popoola påpekar alltså att bostadsfrågan är något man måste ta sig an som ett kollektiv. Hon skriver att i Malmö finns en brist på hyresrätter, vilket bidrar till konkurrens på bostadsmarknaden, och konkurrens leder till exkluderingsmekanismer¹²⁴. Hon menar även att ett till synes rättvist system, såsom kötid, också i grunden är orättvist då det gynnar de som har bott i landet eller området länge¹²⁵.

När konkurrens finns på hyresmarknaden leder det också till att de som redan har ekonomiskt sämre möjligheter att etablera sig på bostadsmarknaden får ännu sämre möjligheter att etablera sig. Även i de före detta allmännyttiga bostadsbolagen märks problem. År 2005 når nyheten om att MKB i Malmö har svartlistat människor från att hyra bostäder¹²⁶. Om dessa svartlistningar skriver Popoola:

Bland anteckningarna fanns referenser till en ensamstående kvinna med risk att utsättas för misshandel, andra kommenterades med ”brytning” i språket och etnisk tillhörighet. Kartläggningen av de lägenhetssökande avslutades ofta med orden ”inget att ha”. Beteckningen Z skyntade fram bland anteckningarna. Bokstavs-beteckningen skulle kunna förstås som en felstavning av zvensk, men troligare är att Z stod för zigenare vilket fungerade som information i syfte att inte bereda hushållet tillträde till MKB:s bostadsbestånd.¹²⁷

Enligt Margareta Popoola finns det alltså en slutsats att dra: konkurrensen i sig på bostadsmarknaden utgör en risk för exkludering¹²⁸. På bostadsmarknaden idag återfinns både diskriminering men även indirekt diskriminering av de som inte ens finns på marknaden. Medan relativt hård press sätts på de kommunala bostadsbolagen som även de idag fungerar i marknadens tjänst, är det svårt att se vad de privata hyresvärdarna håller på med.¹²⁹

Fastighetsvetaren Gunnar Blomé tar i sin text *Herrgården: Ett levande bostadsområde i förändring* ett mer positivt exempel från Malmö, nämligen området Herrgården på Rosengård. År 2006 förvärvade det kommunala bostadsbolaget MKB 300 lägenheter på Herrgården, alla i dåligt skick, och likaså var utemiljön¹³⁰. Herrgården byggdes i slutet av 60-talet, och ansågs som ett av de bättre områdena inom miljonprogrammet då gårdarna inte var lika storskaliga¹³¹. När MKB förvärvade området var det bara 13 % av invånarna som förvärvsarbetade¹³², vilket säger en del om den socioekonomiska status området hade.

MKB påbörjade ett arbete med att skapa en områdesbaserad organisation. Istället för att använda sig av workshops och undersökningar, som ofta inte når alla grupper man vill nå, började man med hembesök hos de boende där man pratade om hur bostadsområdet kunde utvecklas. På så sätt slapp man snedrepresentation i de som deltog. Hyresgästerna ville gärna

¹²² Popoola, M (2008), 105.

¹²³ Popoola, M (2008), s. 105.

¹²⁴ Popoola, M (2008), s. 105.

¹²⁵ Popoola, M (2008), s. 108.

¹²⁶ Popoola, M (2008), s. 109.

¹²⁷ Popoola, M (2008), s. 109.

¹²⁸ Popoola, M (2008), s. 108.

¹²⁹ Popoola, M (2008), s. 110.

¹³⁰ Blomé, G (2008), s 91-92.

¹³¹ Blomé, G (2008), s 93.

¹³² Blomé, G (2008), s 92.

ha bättre service och städning, samt aktiviteter för barn och unga. Man ville också ha en ökad trygghet. Det man också kom överens om var att hyresgästerna skulle ta större ansvar för sitt område.¹³³

Gunnar Blomé menar att det är viktigt att man utgår från varje områdes karaktär och individuella behov¹³⁴. Det här tror jag också är viktigt, inte bara i Malmö utan i hela Sverige. Visst skulle detta kosta mer tid och pengar, men i det långa perspektivet tror jag att det skulle löna sig. Då MKB renoverade lägenheterna i Herrgården skedde ingen avsevärd hyreshöjning. Det är intressant att ställa emot de privata fastighetsägarna som också har lägenheter på Herrgården, och som har krävt större hyreshöjningar vid renovering. Det skall också tilläggas att MKBs del av Herrgården renoverades innan 2011, alltså innan de kommunala bostadsbolagen fick nya krav på att drivas enligt affärsmässiga principer.

Opinionen idag:

Politiken spelar en mycket stor roll i hur många bostäder som byggs, och vilken typ av bostäder dessa är. Historiskt sett ser vi exempel på hur olika politiska skeenden har påverkat bostadsbyggandet i olika riktningar. Idag befinner vi oss i en situation där det är brist på bostäder i storstäderna, och då framförallt hyresrätter. Det här är de flesta överens om. Det som skiljer sig åt är dels synen på bostaden, men även hur bostadsbristen skall lösas.

Alliansen, med Moderaterna i ledningen har sedan 2006 varit i regeringsposition i Sverige. Trots detta har man inte genomfört särskilt stora förändringar gällande bostadsfrågan. Kanske hade man brist på förändringar att utföra efter det tidiga 90-talets krafttag? År 2011 genomförde man en förändring där allmännyttan fick krav att drivas enligt affärsmässiga principer, och en problematik som uppstår här är att det finns exempel som visar på att kommunerna tagit ut för stora vinster ur allmännyttan för att finansiera annan verksamhet¹³⁵. Som jag i tidigare avsnitt tagit upp var de allmänna bostadsbolagen fram tills den 1 januari 2011 normerade när det gällde hyressättningen, något som inte gäller längre. Nu skall hyror istället kollektivt förhandlas fram.¹³⁶ En viss ideologisk skiftning kan man märka i politiken, och visst har de senaste sju årens beslut satt sina spår, men fortfarande skedde den mest drastiska förändringen i bostadspolitik som vi ser effekterna av idag i början av 90-talet.

Under Socialdemokraternas kongress i april 2013 diskuterades bostadsfrågan flitigt. Anledningen till att just Socialdemokraternas kongress är intressant, är att det är partiet som just nu är i opposition, och som har möjlighet att återta makten vid valet 2014. Som jag tidigare i uppsatsen nämnde gjorde Socialdemokraterna inte så stora försök att förändra bostadspolitik efter att ha återtagit makten i mitten av 90-talet. Idag har detta skiftat. Debatter och beslut under partikongresser är intressanta att använda som källor. Det handlar inte bara om publikfrieri, utan olika motioner som lämnas in och avhandlas. Även om alla förslag inte blir verklighet så säger de ändå oss något intressant om hur tankegångarna ser ut.

Under kongressen talade man mycket om bostaden som en social rättighet. Bostaden ses som en del av den svenska välfärden, och finns mycket riktigt med under *Välfärd och trygghet* i

¹³³ Blomé, G (2008), s 95-97.

¹³⁴ Blomé, G (2008), s 101.

¹³⁵ Thörn, H (2013), s 20.

¹³⁶ Nationalencyklopedin sökord: hyresreglering & hyrespolitik (online), 2013-04-25.

*Ett program för förändring – Partiprogram beslutad version*¹³⁷. En motion under kongressen; E16:1 talar om att bör införas stimulanser för byggande av hyresrätter¹³⁸. Detta kan tolkas som att man från socialdemokratiskt håll vill återinföra, i omarbetad version, en del av de subventioner som fanns innan avvecklingen i början av 90-talet. Kanske tycker man återigen att det bästa sättet att kunna bygga bostäder åt alla är genom statligt ingripande. Även under kongressens debatt yttras åsikter som att man inte kan låta marknaden styra bostadsbyggandet om man vill ha spridning mellan olika bostadsformer¹³⁹.

Även från andra håll höjs röster om större statligt ingripande i bostadsbyggandet. Miljöpartiet föreslog till exempel att en del av vinsterna i AP-fonderna bör gå till bostadsbyggande¹⁴⁰, en åsikt som även vädrades under socialdemokraternas kongress¹⁴¹. Vissa, såsom Hans Lind, fastighetsekonom på KTH går så långt som att faktiskt föreslå ett nytt miljonprogram. Detta innebär att en del av makten återigen går från kommunerna till staten. Hans Lind menar på att billiga bostäder inte alls behöver vara fula och tråkiga. Förvisso menar Hans Lind att de flesta av dessa nya bostäder ska vara bostadsrätter, men inte på samma sätt som bostadsrätter idag.¹⁴² Jag har uppfattat att begreppet miljonprogram faktiskt används igen, då främst gällande kvantiteten av boende. Börjar vi närma oss ännu ett ideologiskt skifte, måntro?

Men vad sker på andra sidan det politiska spektret, från liberal synvinkel? Om det finns röster som höjs för bostaden som social rättighet och nya miljonprogram, så måste det finnas röster som höjs för en annan lösning på bostadsbristen. I skriften *Bortom bostadssocialismen, en uppgörelse med Sveriges sista planekonomi*, utgiven av den liberala tankesmedjan Timbro, tar några olika författare upp sin syn på bostadsfrågan. Arkitekten Jerker Söderlind tar i sin text *Medborgerlig bostadspolitik* upp några intressanta sätt att se på bostadsfrågan. Han menar på att man måste ställa sig frågan om någon egentlig bostadsbrist råder i Sverige¹⁴³. Han förkastar inte på något sätt att det skulle göra det, men menar på att ungdomar som får bo hemma i föräldrahemmet länge eller långa köer för bostäder egentligen inte är detsamma som en brist¹⁴⁴.

Jerker Söderlinds åsikt är klar; han menar att man måste se bostaden som en vara som vilken annan som helst, kanske en bil eller en mobiltelefon¹⁴⁵. Söderlind menar också på att de regleringar för hur man får bygga i Sverige är alltför starka. Till exempel var det först efter många om och men som den 8,8 kvadratmeter stora lägenheten för studenter i Lund blev godkänd.¹⁴⁶ Han pekar också på att uthyrning i andra hand skall ske genom fri prissättning, och drar till och med resonemanget så långt som att peka på staten som en maffiaorganisation, som vill ha en del av kakan när man hyr ut i andra hand¹⁴⁷.

¹³⁷ Socialdemokraterna, hemsida, Ett program för förändring (online), http://www.socialdemokraterna.se/upload/Arrangemang/Kongress/Kongress_13/Beslut/Ett_program_for_forandring_beslutad_version.pdf, hämtad 2013-04-25

¹³⁸ Socialdemokraterna, hemsida, Fler bostäder (online), http://www.socialdemokraterna.se/upload/Arrangemang/Kongress/Kongress_13/Handlingar/07%20Fler%20bost%C3%A4der/E%20Fler%20bost%C3%A4der.pdf, 2013-04-25

¹³⁹ Socialdemokraternas kongress, TV-sänd debatt om bostadsfrågan, 2013-04-05

¹⁴⁰ Eriksson, Lars J (online), 2013-04-25.

¹⁴¹ Socialdemokraternas kongress, TV-sänd debatt om bostadsfrågan, 2013-04-05

¹⁴² Lind, Hans (online), 2013-04-25.

¹⁴³ Söderlind, J (2013), s 72.

¹⁴⁴ Söderlind, J (2013), s 72.

¹⁴⁵ Söderlind, J (2013), s 70.

¹⁴⁶ Söderlind, J (2013), s 77-79.

¹⁴⁷ Söderlind, J (2013), s 76-77.

För att lösa problematiken pekar Jerker Söderlind på några förslag. Det första förslaget innebär fri prissättning. Han menar på att om bostäderna ska finnas på en marknad, så skall den marknaden också verkligen vara en marknad i den klassiska bemärkelsen. Att det behövs lagar och regler anser han dock viktigt, på samma sätt som det finns ett konkurrensverk. Förslag nummer två är ”inga byggregler”. Han menar på att en stor del av de regler som finns kring byggande skulle kunna slopas, och att man istället skulle kunna införa ett system såsom bilprovningens där nya byggnader kontrolleras och godkänns.

Jerker Söderlinds text är ett typexempel på tanken om planering som libertarianism, som jag tagit upp i tidigare avsnitt. Marknaden skall helt enkelt få styra sig själv och produktion och konsumtion är ledord. Ett annat exempel på synen på bostadsfrågan hittar man i ekonomen Assar Lindbecks text *Prisregleringar: Bostäder och jordbruk*. Lindbeck har enda sedan 60-talet varit engagerad i frågor om bostäder och byggande. Han menar på att det inte fungerar att enbart bygga bort bostadsbristen¹⁴⁸. Han visar även på problematiken som finns, eller i alla fall har funnits med bruksvärdeshyran. En jämn hyressättning oavsett geografiskt läge gör att det är långa köer i centrala delar av staden, men överskott av bostäder i periferin.¹⁴⁹ Huruvida detta stämmer idag är svårt att säga, men det är många sökande även på hyresrätter i periferin, i alla fall om man tittar på kötider hos de kommunala fastighetsbolagen.

Lindbeck har bland annat varit med och formulerat ett förslag om att man skulle höja hyrorna på innerstadslägenheter med 25 %, men att fastighetsägarna då skulle beskattas högre, och att dessa skatter skulle kunna gagna medborgarna i form av större bostadsbidrag¹⁵⁰. Om hyrorna skulle avregleras så skulle det kombineras med en justering av skatter och bidrag¹⁵¹. Assar Lindbeck menar att det inte finns något problem med privat kapital på hyresmarknaden, och att vi idag närmast har hamnat i ett moment 22 där hyresregleringar gör att det privata kapitalets byggherrar inte bygger, men att den före detta allmännyttan inte har råd att bygga några nya bostäder¹⁵².

Det finns alltså ett problem i bostadsfrågan idag, där man från vänster ser att det svenska välfärdssystemet med bostaden som en social rättighet är totalt nedmonterat. Från liberalt håll är man dock besviken på att man inte från politiskt håll har gjort tillräckligt för att bostaden skall vara en vara som vilken annan som helst, på en fri marknad. Man skulle kunna säga att vi idag befinner oss lite i ett slags moment 22, där ingen är nöjd med utvecklingen som skett i bostadsfrågorna. Frågan som är intressant är vilket håll utvecklingen skall komma att ta.

Slutsats:

Vilka slutsatser kan man då dra utifrån de texter och exempel jag har valt att undersöka i min uppsats? Går det att skapa en bostadsmiljö för alla i staden i den postmoderna demokratin? Många olika faktorer är viktiga att ta upp. Av mina undersökningar har jag kommit fram till att det är viktigt att man som planerare är medveten om politik och ekonomi. Politik och ekonomi är helt enkelt samma sak som planering. Stadsplanering är någonting som inte går att separera från dessa två ting och politiska samt ekonomiska svängningar påverkar stadsplaneringen och bostadsbyggandet i allra högsta grad, och även det befintliga

¹⁴⁸ Lindbeck, A (2013), s 24-25.

¹⁴⁹ Lindbeck, A (2013), s 25.

¹⁵⁰ Lindbeck, A (2013), s 26.

¹⁵¹ Lindbeck, A (2013), s 29.

¹⁵² Lindbeck, A (2013), s 35.

bostadsbeståndet. Genom att hålla oss medvetna om dessa ting kan vi också hitta verktyg för en planering som på bästa sätt gynnar en varierad boendemiljö i olika prisklasser.

Politik och ekonomi har också stor inverkan på vilken boendemiljö vi idealiserar, som den modernistiska eller blandstadsidealet. Det är också viktigt att hålla sig medveten om detta. Det är lätt att tänka sig att det subventionerade bostadsbyggandet som präglade Sverige under andra hälften av 1900-talet också går hand i hand med otrivsamma miljöer, storskalighet och icke-estetiskt tilltalande arkitektur. Självklart gick dessa två hand i hand under denna period, men det är också två ting som är separerbara. Samtidigt som politik och ekonomi påverkar vilken typ av boendeformer som byggs, är de estetiska preferenserna mer föränderliga, och något som vi som planerare faktiskt kan påverka.

Jag tror att det är viktigt att boende får tillfälle att organisera sig liksom de boende på Pennygången. Ett system borde utarbetas där de boende får säga till om hur man ska gå till väga angående renoveringar och därmed hyreshöjningar. Jag tror detta hade givit ett verktyg för en bättre boendemiljö i staden, men för att detta skall kunna ske måste fokus flyttas från vinstkrav till boendemiljön. Ska det här bli verklighet krävs antingen nya statliga subventioner eller andra marknadsanpassade strategier, men ett system för renovering av slitna områden utan alltför stora hyreshöjningar måste hittas.

Huruvida kommunala bostadsbolag har större möjlighet än privata hyresvärdar att etablera samarbete med hyresgästerna är svårt att säga. Förvisso ser man på mina exempel att MKBs renovering av bostadsområdet Herrgården i Malmö gick smidigare än Stena fastigheters område Pennygången. Dock är det viktigt att komma ihåg att de två exemplen skedde med några års mellanrum, och sedan dess har de kommunala bostadsbolagen fått nya förutsättningar, genom att de ska drivas enligt affärsmässiga principer. Någon generell slutsats kring det här går alltså inte att dra från de exempel jag tittat på.

Relevant är också att fundera över det svenska arvet gällande bostadsbyggande. Vi har en väldigt hög standard på våra bostäder, och vi har även stor yta för våra bostäder. Båda idealen är såklart värda att fundera kring. Att vi har höga standardnivåer anser jag att man borde se som en tillgång. Däremot tar våra bostäder upp mycket yta, vi bor helt enkelt stort. Det här kan ses som ett större problem, då det också blir problematiskt även ur miljösynpunkt med alltför stora ytor per person. Även bruksvärdeshyran är en del av den svenska modellen och något mycket omtvistat. Jag anser att bruksvärdeshyran ger möjligheter till en mer varierad boendemiljö. Det är möjligt att den idag inte fungerar fullt ut, men den ger i alla fall på pappret en möjlighet till att bo på olika ställen i staden för personer med olika inkomst.

Som jag tidigare nämnt befinner vi oss idag i ett moment 22 gällande bostadsbyggande. Sedan 90-talets avregleringar av subventioner för byggande har byggandet varit lågt. Varken staten eller marknaden har medel att bygga många bostäder, och detta påverkar boendemiljön i staden i högsta grad. Ökad konkurrens och högre priser även på befintligt boende blir en problematik. Flyttkedjorna uppåt börjar brytas genom att lägenheter, såsom på Pennygången, renoveras och priserna höjs, och människor kan därmed bli tvungna att hitta billigare boende, som i sin tur kanske också renoveras så att priserna höjs. Underskottet på boende för personer med lägre inkomster blir stort.

Angående opinionen gällande bostadsbyggande är det viktigt att fundera kring det faktum att den här uppsatsen skrivs år 2013, och många debattartiklar, kongressbeslut och så vidare är nya. 2014 är ett valår och de ideologiska skillnaderna tenderar att trappas upp inför val.

Därför är det viktigt att komma ihåg att allt som står med i opinionsavsnittet kanske inte kommer att bli verklighet, dock är det intressant att se hur upptrappad diskussionen kring bostadsbyggande faktiskt kan vara.

En annan fråga som är viktig att ställa sig är vad som egentligen påverkar boendemiljön i staden. Jag har i denna uppsats valt att fokusera mycket på ekonomiska faktorer. Valmöjligheterna på bostadsmarknaden blir större för personer som har en högre inkomstnivå. Individualismen är idag stark, samtidigt som privatekonomin styr vårt val av bostäder. För att få en ”rättvis” boendemiljö i den postmoderna demokratin krävs alltså en stor variation av bostäder både ekonomiskt och estetiskt. Den fråga man då får ställa sig är vem som har störst potential att lösa detta, staten eller marknaden? Vilka potentiella utvecklingar kan vi nå?

Tre scenarior:

Ett scenario är att vi inte gör någonting alls. Vi blir kvar i det rådande moment 22 och bostadsbyggandet befinner sig på en fortsatt låg nivå. Efter att ha blivit kvar i detta scenario i ett antal år och endast försökt polera lite på problemets yta blir man till slut tvungen att ta stora omvälvande beslut som påverkar människans boendemiljö drastiskt. Risken är att en för lång period med det här tankesättet gör att många människor hamnar i kläm och att boendemiljön i staden försämras.

Ett annat scenario vore att marknaden får ännu större makt än idag. Bruksvärdeshyran avvecklas och likaså den rigorösa standard vi har på vårt boende i Sverige. Prissättningen på boende blir ännu friare än den är idag. Kanske hade detta satt fart på bostadsbyggandet, men samtidigt ska man komma ihåg att så länge marknaden styr är konkurrens viktigt. Marknaden vinner på att det uppstår en viss brist på en vara, i det här fallet bostäder. Vinsten på att bygga billiga bostäder kommer knappast att vara så stor, och säkerligen kommer staten och kommunen att få bygga bostäder till de med lägst inkomst. Systemet kommer att likna det som finns i många andra europeiska länder, som till exempel så kallad ”council housing” i Storbritannien. Förvisso leder kanske detta system till att det kommer att finnas bostäder till alla, vi kommer dessutom säkerligen att kunna offra en större del av vår inkomst på boendet, då boendet ses som en vara liksom vilken annan som helst. Däremot tror jag inte att det här systemet leder till en bättre boendemiljö i staden. Den ekonomiska segregationen kommer öka, det blir ännu tydligare vem som bor var och varför.

Ett tredje scenario skulle kunna vara att staten återigen tar makten över bostadsbyggandet genom subventioner och regleringar. Detta skulle också kunna ske i samband med att bostädernas standard tummas på något och att bostädernas yta minskar. Det skulle även kunna gå hand i hand med att de boende organiserar sig och tar ett gemensamt ansvar för sin boendemiljö. På så sätt tror jag att vi hade kunnat få ett mer estetiskt varierad boendemiljö även till ett lägre pris. För att detta skulle kunna bli verklighet hade vi troligen behövt höja skatterna. Om staten och kommunerna styr byggandet blir konkurrensen inte lika viktig. Samtidigt får vi räkna med att gemene man kanske får betala lite högre skatt och att bostäder i vissa perioder kan stå tomma, vilket man måste ha en beredskap för. Dock tror jag att staten har bättre verktyg att skapa en bra boendemiljö för olika inkomstgrupper än vad marknaden har, då boendet inte behöver fungera som vilken annan vara som helst på en fri marknad, och därmed blir de ekonomiska förutsättningarna mindre viktiga.

AVSLUTANDE DISKUSSION:

I min uppsats har jag alltså valt att undersöka om det går att skapa en bostadsmiljö för alla i staden i den postmoderna demokratin. Detta är såklart ingen lätt fråga. Det jag har kommit fram till är i alla fall att politik och ekonomi är av yttersta vikt när det gäller bostadsfrågan, och att det är dessa krafter som främst styr. Planerare måste hitta verktyg för att jobba med den rådande politiska och ekonomiska diskursen, och anpassa våra arbetssätt efter den. Frågan om boende i staden är också väldigt dynamisk, det finns inget givet svar. Hur utvecklingen kan te sig beror mycket på vilka politiska beslut som tas och hur den världsekonomiska situationen utvecklas.

Efter att ha undersökt frågan har jag också kommit fram till att det finns oerhört mycket material som berör bostadsfrågan, framförallt debatt- och nyhetsartiklar. Däremot så berör inte mycket av detta material någon egentlig lösning på bostadsbristen i städerna. Det här kan säkerligen bero på att vi befinner oss i någon slags brytpunkt idag. Därför har jag själv försökt ställa upp tänkbara scenarior för hur bostadsfrågan kan utvecklas in i framtiden. Jag tycker att jag genom arbetet har fått en mycket större förståelse för hur stadsplaneringen fungerar och hänger ihop med andra saker, något som också var syftet och målet med arbetet.

Jag har under arbetet blivit överraskad av det faktum att man från de flesta politiska håll verkar överens om att det finns en problematik, och att det som egentligen skiljs åt är sätten att lösa problemen. Kunskap kring ämnet bildas främst genom forskning och analys av lagar och regler. Dock så är det viktigt att komma ihåg att ämnet är dynamiskt. Det skiftar med politiska och ekonomiska ändringar, och är därför svårt att bilda sig en uppfattning kring. Däremot är det viktigt att man håller sig medveten om att bostadsfrågorna är dynamiska och ibland svåra att greppa.

Framtida forskning:

I framtiden hade det även varit intressant att undersöka ännu fler praktiska lösningar på bostadsproblematiken, då man nu har fått en förståelse för vilka krafter som styr. Det hade också i ett framtida arbete varit intressant att undersöka andra länder och hur bostadsproblematiken ter sig där. Jag hade också gärna tittat på fler exempel likt Pennygången som användes i denna uppsats. En annan aspekt som hade varit intressant att titta närmre på är begreppet ”alla” och den ”vanliga människan” som används flitigt i diskussionen. Även segregationsproblematiken hade varit intressant att titta närmre på i framtida forskning. Mycket av denna forskning skulle kunna bedrivas i många olika forskningsgrupper, liksom den görs idag.

Nya frågor:

Är miljonprogrammen verkligen så otrivsamma som vi ger skenet av? Eller är det för att de är en del av en ”gammal” ideologi?

Går det att minska bostädernas yta och standard, för att på så sätt underlätta nyproduktion?

Går det att hitta metoder för utökat samråd mellan fastighetsägare och hyresgäster inför renoveringar, och hur? Och har de kommunala bostadsbolagen bättre förutsättningar till det här än privata hyresvärdar?

Vad innebär egentligen ”alla” eller ”den vanliga människan”? Går det att problematisera mer kring det här begreppet?

REFERENSER

Tryckta källor:

- Andersson, Mary (1991) *Dåliga människor*, Viborg: Nørhaven A/S.
- Andersson, Roland (1998) *Attraktiva städer, en samhällsekonomisk analys*. Västerås: Bygghörsningsrådet.
- Arnstberg, Karl-Olov & Bergström, Inger. (2001) *Åtta postulat om planering av staden som livsmiljö*. Stockholm: Formas.
- Askergrén, Mikael (2013) Det nya lort-Sverige. *KRITIK* # 19, sid. 40-49.
- Berger, Tommy (2007) De svenska bostäderna och hushållen: Igår och idag. I: *Bostaden och kunskapen*. Red. Arkus. Klippan: Arkus, sid. 12-23.
- Berggren, Lars & Greiff, Mats. (2009) *En svensk historia från vikingatid till nutid*. Lund: Studentlitteratur.
- Bernow, Roger & Pleiborn, Maria (2007) Nyproduktion och flyttkedjor. I: *Bostaden och kunskapen*. Red. Arkus. Klippan: Arkus, sid. 36-39.
- Birve, Lars (2007) Nya spelregler för bostadsföretagen – MKBs roll som kundinriktad fastighetsförvaltare. I: *Bostaden och kunskapen*. Red. Arkus. Klippan: Arkus, sid. 46-51.
- Blomé, Gunnar (2008) Herrgården: Ett levande bostadsområde i förändring. I: *Inne & Ute i Malmö, studier av urbana förändringsprocesser*. Red. Ebba-Lisberg Jensen & Pernilla Ouis. Malmö, MAPIUS, sid. 91-104.
- Eliaeson, Per (2013) Pennygången. *KRITIK* # 19, sid. 8-17.
- Eriksson, Lena, Stenberg, Sten-Åke, Flyghed, Janne & Nilsson, Anders (2010) *Vräkt, utkastad från hus och hem i Stockholm 1879-2009*. Stockholm: Premiss.
- Eriksson, Maria (2013) Om svårigheten att planera det goda boendet. I: *Bortom bostadssocialismen, en uppgörelse med Sveriges sista planekonomi*. Red. Maria Eriksson. Stockholm: Timbro, sid. 9-22.
- Hårsman, Björn (2007) Värderingsförskjutningar och framtida boende. I: *Bostaden och kunskapen*. Red. Arkus. Klippan: Arkus, sid. 52-59.
- Lindbeck, Assar (2013) Prisregleringar: Bostäder och jordbruk. I: *Bortom bostadssocialismen, en uppgörelse med Sveriges sista planekonomi*. Red. Maria Eriksson. Stockholm: Timbro, sid. 23-38.
- Mukhtar-Landgren, Dalia (2008) Utopi och dystopi i postindustriella Malmö. I: *Inne & Ute i Malmö, studier av urbana förändringsprocesser*. Red. Ebba-Lisberg Jensen & Pernilla Ouis. Malmö, MAPIUS, sid. 167-182.
- Popoola, Margareta (2008) Vem får bo (i) staden?. I: *Inne & Ute i Malmö, studier av urbana förändringsprocesser*. Red. Ebba-Lisberg Jensen & Pernilla Ouis. Malmö, MAPIUS, sid. 105-118.
- Strömberg, Andreaz (2007) *Samordning, hyfs och reda. Stabilitet och förändring i svensk planpolitik 1945-2005*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Söderlind, Jerker (2013) Medborgerlig bostadspolitik. I: *Bortom bostadssocialismen, en uppgörelse med Sveriges sista planekonomi*. Red. Maria Eriksson. Stockholm: Timbro, sid. 69-92.
- Thörn, Håkan (2013) Stena och Pennygången. *KRITIK* # 19, sid. 18-21.
- Tolvhed, Helena (2004) Stål i musklerna och stål i viljan. I: *Sociala konflikter och kulturella processer*. Red. Nils Andersson, Lars Berggren & Mats Greiff. Malmö, Malmö Högskola, sid. 159-189.

Elektroniska källor:

Boverket, hemsida, Boendekostnader och boendegifter – Sverige och Europa (online), tillgänglig via:

<http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2010/Boendekostnader%20och%20boendegifter%20-%20Sverige%20och%20Europa.pdf> (2013-05-23)

Boverket, hemsida, Hushållens boendegifter (online), tillgänglig via:

<http://www.boverket.se/Planera/Sverigebilder2/Hushallens-boeekonomi/Hushallens-boendegifter/> (2013-05-23)

Dagens nyheter, hemsida, Är svenskarna världens mest ensamma folk? (online), tillgänglig via: <http://www.dn.se/insidan/insidan-hem/ar-svenskarna-varldens-mest-ensamma-folk> (2013-05-23)

Eriksson, Lars J (2012), *Fixa bostadsbristen*, Skånska Dagbladet (online), tillgänglig via: <http://www.skanskan.se/article/20120822/OPINION/708229909/-/fixa-bostadsbristen>, (2013-04-25)

Lantmäteriet, hemsida (online), tillgänglig via: <https://maps.slu.se/get/>

Lind, Hans (2012), "Använd statens överskott till nya och billiga bostäder", Dagens nyheter (online), tillgänglig via:

<http://www.dn.se/debatt/anvand-statens-overskott-till-nya-och-billiga-bostader>, (2013-04-25)

Löwendahl, Anna-Karin (2012), *Flera förslag ska öka hyresgästers inflytande*, Hem & Hyra (online), tillgänglig via:

<http://www.hemhyra.se/vastra-gotaland/flera-forslag-ska-oka-hyresgasters-inflytande> (2013-05-23)

Mitt i seklet, hemsida (online), tillgänglig via:

<http://www.mittiseklet.com/jorleby/000828hollywood.asp>, (2013-04-23)

Nationalencyklopedin, hemsida, sökord: Fysisk planering (online), tillgänglig via:

<http://www.ne.se/lang/fysisk-planering>, (2013-05-25)

Nationalencyklopedin, hemsida, sökord: Hyrespolitik (online), tillgänglig via:

<http://www.ne.se/lang/hyrespolitik>, (2013-04-25)

Nationalencyklopedin, hemsida, sökord: Hyresreglering (online), tillgänglig via:

<http://www.ne.se/lang/hyresreglering>, (2013-04-25)

Nationalencyklopedin, hemsida, sökord: Miljonprogrammet (online), tillgänglig via:

<http://www.ne.se/lang/miljonprogrammet>, (2013-04-25)

Nationalencyklopedin, hemsida, sökord: Planering (online), tillgänglig via:

<http://www.ne.se/lang/planering>, (2013-05-25)

Nationalencyklopedin, hemsida, sökord: Social planering (online), tillgänglig via:

<http://www.ne.se/social-planering>, (2013-05-25)

Socialdemokraterna, hemsida, Ett program för förändring (online), tillgänglig via:

http://www.socialdemokraterna.se/upload/Arrangemang/Kongress/Kongress_13/Beslut/Ett_program_for_forandring_beslutad_version.pdf, hämtad 2013-04-25

Socialdemokraterna, hemsida, Fler bostäder (online), tillgänglig via:

http://www.socialdemokraterna.se/upload/Arrangemang/Kongress/Kongress_13/Handlingar/07%20Fler%20bost%20-%20Sverige%20och%20Europa.pdf, (2013-04-25)

Statistiska centralbyrån, hemsida, hyror i bostadslägenheter 2011 (online), tillgänglig via:

http://www.scb.se/Statistik/BO/BO0406/2011A01/BO0406_2011A01_SM_BO39SM1201.pdf, (2013-04-10)

Otryckta källor:

Socialdemokraternas kongress, TV-sänd debatt om bostadsfrågan, 2013-04-05

Nätverket Pennygångens framtid, föreläsning, 2013-03-16.